

Inu A. 42.557

BIB

TECA CENTRALA UNIVERSITARA BUCURESTI
VIBECOTARA 13575

BUCUREȘTI

B.C.U. Bucuresti

C18650

13575

1956

312910

CONTROL 1953

GH. Ghibănescu

Din domnia lui Ștefan cel Mare

I. Data înscăunării.—II. Marii boeri ai lui Ștefan.—III. Caracteristică domniei Marelui Voevod.—IV. Reflexii.

I. Data înscăunării

Cronicarul Ureche vorbind de suirea pe tron a lui Ștefan Vodă, zice că s-a înscăunat la anul de la Adam 6965 Gîoi mari, April 12. După socoteala admisă în calendaristica ortodoxă, anul de la Adam 6965 corespunde cu 1457 April 12 de la Hristos.

Nu toți istoricii însă admit această dată, așa că cetind cu de-amăruntul cronicile și istoricii noștri ese următoarele:

Cronica putneană fixează data de 6965 Aug. 12 Gîoi mari; o vădită greșală de copist, de oare-ce Paștele nu cade nici o dată vara în August (Arh. ist. III 6; Letop. Moldovei III², 473; Românul 1886. Maiu). Ar urma că exemplarul de pe vechiul letopiseș moldovenesc, avut în vedere de Ureche avea data exactă de April 12 Gîoi mari. Asupra acestei date noi ne-am făcut rezervele noastre în studiul nostru „Pașcalia și Cronicarii” că ar trebui celit April 14 Gîoi mari, de oare-ce în 1457, după slova Pașcaliei, Paștele a căzut la 17 April, nu la 15, și deci dacă Cronica putneană își fixează ziua de Gîoi mari, s-a putut ținea mai bine minte de călugărul adnotator numele zilei înscăunării, de cit data lunei („Arhiva” din Iași, I, 723).

În fixarea datei înscăunării ne putem sluji și cu inscripția

18650

92 Ștefan cel Mare
9 (498.3) 1457/1504

pusă pe acoperemintul de pe mormîntul Marelui Ștefan Vodă „Ion Ștefan Voevod a domnit în țara Moldovii 47 ani și 3 luni (47 leat i 3 mști), și s-a mutat către veșnicul lăcaș în anul 7012 luna Iulie 2 zile, în zi de Marți, la al 4-a ceas cîin zi (vleato 7012 mșța 2 dni, vă denk vltornica vă citvratkii ceas die; în (Anal. Acad. Rom. VII, II, 230). După afirmarea dar din inscripție, Ștefan cel Mare s-ar fi suit pe scaun la 6965 în luna April 2, căci tocmai atunci coincide cei 47 ani și 3 luni. Cronicarul Ureche, slujindu-se numai de arătările cronicilor putnene care zice că a domnit «47 lat, 2 miesiace, i trzy niedzele» a redus durata: „domnit-aș Ștefan Vodă 47 ani, 2 luni și 3 săptămîni“ (Let. 2², 178; Ediția Ionid I, 164), căci de la April 12—data înscăunării pînă la 2 Iulie—data morții, sînt 2 luni și 21 zile, adică 3 săptămîni exact. Iar ceasul morții fiind al 4-lea din zi (citvritii ceas die), luînd socoteala veche orientală, că *pervii ceas* este 6 dimineața — răsăritul soarelui — iar *treii ceas* ar fi 9 dimineața, ar urma că *cevtvritii ceas*, ceasul al 4-lea din zi să fie la 10 dimineața, cînd Marele Voevod și-a dat obștecul sfîrșit ¹⁾.

Controlînd după Pașcalie, vedem că în adevăr în anul 7012 zi întâiu Iulie a fost *Lună*, iar Marți a fost în 2 Iulie. Cronica Putneană nu spune că era Marți cînd a murit la 2 Iulie; ceia ce arată că Ureche a luat data din Cronicarii Poloni său a dedus-o din Pașcalie, cum a obișnuit în mai multe locuri a croniceii sale.

Odată fixați asupra datei exacte a înscăunării să vedem nepotrivirile ce se găsesc la istoricii noștri. Data suirii pe tron a lui Ștefan cel Mare se fixează între 1453 și 1458,—ba Cantemir prin o neertată greșală o sue tocmai la 1390, confundînd pe un Ștefan anterior lui Roman Vodă cu Ștefan cel Mare (Istoria Otomană I 63; Arh. romînă, I, 70), făcîndu-l să

1) Mateiu Mihovski, istoricul polon, vorbind de moartea lui Ștefan zice că a murit „la 1504 Iulie 2. Marți, oara unu după răsăritul soarelui“: anno quo super quingentesimo quarto supra mille, die Martis, secunda Iulii, Stephanus Valachiae Palatinus aetate et podagra attritus, fato absumptus in aeternam clausit lumina noctem post ortum solis una hora“, adică la 7 dimineața. Arh. istorică I, 2, 40.

domnească și sub Baiazed I, Ilderim, contemporanul lui Mircea, ba ca să aibă și lupte cu dinsul. Astă mare greșală face pe traducătorul român d-l Hodoș să exclame: et bonus interdum dormitat Homerus! Dar îndreptind greșala, fixează data înscăunării la 1458, luindu-se după Șincaiū (Cronici II², 52) și Laurian.

În 1453 îl pune preutul Gheorghiescu în studiul său din Arhiva Românească a lui M. Cogălniceanu (II, 301), cînd zice: «s-au sculat în anii de la intruparea Mintuitorului Hristos 1453 un Ștefan Vodă, fiior a unui Bogdan Voevod din țara Munte-nească cu multă oaste».

Data de 1455 o găsim în Dionisie Fotino (Istoria Daciei II, 30) «pe timpul domniei lui Radu Vodă cel Frumos la 1455 a venit Ștefan Vodă fiul lui Bogdan și a cerut ajutor spre a alunga pe Petru Aron». Dar tot Fotino în vol. III, 21, fixează data de 1456 după cronicile locale și străine (polone).

Tot în 1455 a vroit s-o fixeze și răposatul V. A. Ureche într-un studiu al său asupra procovățului lui Ștefan de la Putna. Am semnalat din timp această neerlată greșală în răspunsul ce i-am dat în ziarul Romînul din 11 Iulie 1887.

Cît despre incilcitură de dată ce-o cetim în Istoria Moldo-Romîna de Ioanid (I, 131), unde ia cînd 6963, cînd 6965 Oct. 16, nu trebuie luată în samă.

Pentru anul 1458 n-avem de cit pe Engel, Șincai și Laurian și a fost părăsită data aceasta de toți istoricii mai noi.

Rămîn în discuție anii 1456 și 1457. Greutatea răspicării acestor două date vine din încurcătura ce ne-o dau 1) *calculul indictionanelor*, 2) *socoteala anilor curgători*, 3) *anul nou civil și bisericesc*, 4) *arătările unor istorici vechi și chiar lectura unor documente*.

A) Indictionul e scurgerea de 15 ani, după care se făcea recensimentul la Romani. Biserica creștină patriarhală a păstrat socoteala cu indictionanele, și în pascalie se arată la fie-care slovă următoarele: *indictionul* (15 ani), *crugul soarelui* (28 ani), *mina anului* (tot 28 ani), *crugul lunii* (19 ani), *temelia* (tot 19 ani), *epacta* (19 ani). Toate aceste la un loc alcătuiesc clucii pascaliei pe un period de 532 ani, după care se succed în acelaș șir toate cele 35 slove a pascaliei. Cheia pascaliei de 532 ani se

capătă din produsul ciclului solar (28 ani) cu ciclul lunar (19 ani). Meșteșugul căutării în pascalie se cuprinde în mina lui Damaschin („Foaia bis. și scolastică“ Blaj 1888, No. 17 și al nostru „Pascalie și cronicarii“ în „Arhiva“ an I pag. 723).

În chestia care ne preocupă avem corespondența lui Stefan cel Mare cu patriarhia primei Instiniane (Ohrida), în care Marele Voevod scrie vestind de moartea Mitropolitului Kir Visarion, în anul 6964 April *Indictionul 4*. „La această scrisoare Visarion răspunde în 5 Oct. anul 6965, *Indictionul 5*.

Pe baza acestor 2 scrisori, Episcopul Melhisedec pune anul 1456 ca «anul dintiū al domniei lui Stefan cel Mare» (Cr. Rom. I, 85, 114). Pentru noi nu sînt dovezi aceste 2 scrisori, căci e greu a confrunta originalele și a vedea dacă s-a cetit bine sau nu data. Citate din scriitorii de a doua mină (Nadejdin, Glasnic VII, 177. apud. Melh. Cr. Rom. I. 115—116), ele pot cuprinde erori ori de nume, ori de date.

În adevăr 6964 *Indiction 4*, corespunde numai lui 1456, căci împărțind ambele numere cu 15, iese restul 4, ceea ce arată numărul *Indictionului* ¹⁾. La aceasta nu se are în vedere luna fie April, fie Octombrie; în adevăr Visarion răspunde în Oct. 6965 *indiction 5*. Ce an de la Hristos corespunde lui 6965. Oct. *indiction 5*? Numai 1457 *Octombrie*, deci trebuie a scădea 5508, nu 5509, după norma cunoscută. Și cu drept cuvînt observă d-l Emil Picot (Chr. d'Ureche I, 90), că trebuie socotit anul 1457, nu 1456. Ținem însă a constata că *indictionele* socotesc numai anul civil de la 1 Ianuarie, nu anul orientalisericesc de la 1 Sept. Putea acum patriarhul Visarion să răspundă după 19 luni Voevodului Moldovei? Căci dacă Stefan îi scrie în 6964 April Ind. 4, și Visarion îi răspunde în Oct 6965 Ind. 5, acesta e intervalul.

Dar arătările corespondenței cu Ohrida sînt contrazise de

1) La anii vechi de la Adam *Indictionul* ni-l arată exact restul împărțirii; 6864 : 15=464 (cit) și 4 rest (*indiction*); iar în anii de la Cristos trebuie a adăuga la rest pe 3, căci începutul *indictionelor* a fost cu 3 ani înaintea erei creștine: 1456 : 15=97 (citul), 1 restul plus trei=4 *indictionul*. Dacă am socoti că anul 6964 ține de la 1 Sept. 1455 31 Aug. 1456, după norma orientală; nu corespunde atunci *indictionul*, căci în 1455 *indictionul* trebuie să fie 3. Ducango III. 881, sub vocabulo.

duc. interne. În acelaș an 6964 Iunie 13, Petru Aron Vodă, dăruiește Moldaviței un sat (Cr. Rom. I, 114). «Și să se știe că în vremea cînd s-a hotărît hotarul acesta, însumi domnia mea am fost și a fost și Mitropolitul nostru Kir Teoctist și alți boeri». (Cond. măn. Slatina 252).

Tot în 1456 Iunie 5 (al egirei 860¹) datum Soczawie feria tertia habere ipsa die S.S. Petri et Pauli Petru Aron încheie tractat cu Poarta (Ulianitki «Material» No. 82). Iar în 29 Iunie acelaș an 1456 Petru Aron promite Poloniei ajutor contra dușmanilor (Kromer XXIII, 357; Uricar IV, 382).

Față cu aceste arătări documentale luăm ca greșite datele din inventariul Cracovian (Arh. ist. II, 55), unde cetim că în 1456 Iunie 26 e Petru Vodă, iar în 1456 Iunie 23 e Ștefan Vodă²) care dă un salv-conduct log. Mihail, vestit boer moldovenesc din secl. XV.

Dar în 6965 April 1 domnea în Moldova tot Petru Vodă Aron, care încheie tractat cu Muzilo Buczachi și Georgio Iarloviczki (Ulianitki «Material» No. 84), cu 14 zile înainte de a se întîlni la *vad la Joldești* cu Ștefan cel Mare, cînd e răpus și alungat din țară.

B) Nu puțină încurcătură a adus în socoteala anului suirei pe tron a lui Ștefan Vodă și așa zișii anii eurgători (tecăștee leati). Era în obiceiul vechii cancelarii și mai ales a săpătorilor de inscripții (pisanii) ca să însemne o dată cu anul de la Adam și anul de domnie al Voevodului, ce era în scaun, lucru care de allmintrelea se găsește în toate vremile de mai apoi și chiar azi se obișnuiește în marele pisanii.

Iată cite-va date din Cronicari și pisanii cu referință la domnia Marelui Ștefan:

1) Data anilor egirei o cetim pe larg în Cantemir. „Istoria Otomană“ I, prefața, unde ni se aduce un tablou de anii Egirei corespunzătorilor anilor de la Cristos. Anul 860 al egirei corespunde lui 1455 Dec. 11—1457 Noembrie 28 (E. Picot. o. c.). Decii Ștefan Vodă s-a suit pe tron în anul Egirei 861, care a început de la 29 Noem. 1456—18 Noem. 1457.

2) E. Picot observă cu dreptul: „il n'est pas probable qu'il ait été renversé le lendemain et que le sur lendemain Etienne ait en pris possession de la Capitale et eut expédié déjà des actes administratifs. (Chr. d'Ureche I. 92).

1) În 6969 în al 5-lea an al domniei prădă Stefan Vodă țara Secuiască (Ureche).

2) În 6970 în al 6-lea an al domniei fu lovit la glezne de un glonte (idem).

3) În 6971 Iulie 5, în al 7-lea an al domniei și-a luat soție pe Evdokia de la Kiev (idem).

4) În 6974 Iulie 10 în al 10-lea an al domniei a început a zidi minăstirea Putna (idem).

5) În 6984 în al 20-lea an curgător al domniei s-a sculat puternicul Mehmet împăratul Turcilor asupra lui Stefan (Melh. Anal Acad. Rom. VII, II, 1886, pag. 171; arh. Rom. I, 87; Letopisește 1² 165).

6) În 6996 zidește Voronețul în al 32-lea an curgător al domniei sale (Arh. Rom. I, 86).

7) În 6997 Sept. 3—Mart 23 în al 32-lea an al domniei scrie evangeliarul de la Putna.

8) În 7000 Oct. 28 în al 36-lea an curgător s-a zidit bis. din Hirlău (Melh. «Notițe» 287).

9) În 7002 Oct. 12 în al 38-lea an curgător s-a zidit bis. din Borzești (Melh. «Notițe» 126).

10) În 7002 Iulie 25 în al 38-lea an curgător al domniei face clopotul de la Bistrița (Melh. «Notițe» 66).

11) În 7003 Noem. 30 în al 38-lea an curgător s-a zidit biserica Sf. Petru și Pavel din Huși (Melh. «Notițe» 140).

12) În 7004 Sept. 30 în al 40-lea an curgător s-a zidit biserica Popăuți (A. Pap. Calimah «Botoșani» 33).

13) În 7004 Noem. 8 în al 40-lea an curgător zidește biserica din Războieni (An. acad. VIII, II, 172).

14) În 7005 Noem. 14 în al 41-lea an curgător zidește minăstirea Neamțului (Melh. «Notițe» 2).

15) În 7005 Noem. 8 în al 41-lea an curgător s-a zidit minăstirea Tazlăului. (Melh. «Notițe» 90).

16) În 7006 Noem. 11 în al 42-lea an curgător zidește Sf. Ioan din Piatra (Melh. «Notițe» 75).

17) În 7007 Oct. 24 în al 43-lea an curgător zidește clopotnița de la biserica Sf. Ioan din Piatra.

18) În 7008 iar al domniei *Soroc i pol*(?) (40 și jumătate) a făcut dvera de la min. Putna (An. acad. VII. II. 226).

19) In 7010 Dec. 25 in al 46-lea an curgător face proco-vățul de la Putna (An. Acad. VII, II, 296 și Romînul din 11 Iulie 1887 răspunsul meu la cetirea făculă de V. A. Ureche).

20) In 7011 Oct. 6 in al 40 și șapte curgător face o cruce la min. Putna (An. acad. VII. II. 299).

21) In 7012 in al 40 și o lună din al 8-lea an curgător. (a gospodstva ego leata cetiredeseot na asmo mesiata) zidește minăstirea Dobrovățul (Melh. «Notițe» 186).

Din înșirarea acestor 21 de date, care amintesc într-un chip vădit de *anii curgători*, reiese că în mare parte s-a ținut samă de data înscăunării, și că anii întregi se socoteau de la April la April și că ori ce act, care se îndeplinea în timpul de după April era trecut pe sama anului următor curgător. Și că dacă nu vin greșeli de cetire¹⁾, apoi în mare parte socoteala e corectă. Așa sînt absolut corecte datele de sub punctele 1—6; 8—10; 12—17; 19—21. Din contra trebuie să luăm ca o greșită cetire inscripția de sub No. 18 „că 7008 e al 40 și jumătate al domniei“. 7008 vine al 44 an curgător de după April; sau al 43 înainte de April; dacă am avea decalcată inscripția s-ar ști bine cum stă săpat în original. Inscripția adusă sub No. 7 și 11 ne arată aceiași anii curgători ca și în respectivele de sub No. 6 și 10, de și anii de la Adam sînt alții. Aici s-a avut în vedere două socoteli; pentru săpătorul de la Huși ca și pentru scriitorul evangeliarului de la Putna, anul nou a fost socotit de la 1 Septembrie, pe cînd pentru săpătorul de la Borzcești nu²⁾.

1) Păr. Mironescu în Călătoriile prin Orient (Bis. ort. XIII, 725) zice, vorbind de o inscripție aflătoare la m. Athos, că s-ar fi citit greșit de T. Burada: „vleato 7000, a gospodstva svoego leat 37“ „in loc de vleato 7008 a gospodstva svoego leatea 43“.

2) Sub No. 9 și 10 avem: „7002 Iulie 25 și 7002 Oct. 12 „al 38-lea an curgător al domniei“. Dacă scădem 37 ani întregi ai domniei ese 6965 ca an al înscăunării, deci și Iulie și Oct. 12 vin în al 38-lea an al domniei care începuse în April 14 și era în curs în Iulie și Noembrie (curgător). Săpătorul de la Borzești n-a socotit anul nou la 1 Sept., căci dacă din 7002 Oct. 12 am scădea 5509, ne ese 1493 Oct. 12, iar 7008 Iulie 25 vine în 1494 Iulie; dar în 1493 Oct. Stefan implinise abia 36 ani și era în al 37-lea an curgător, nu în al 38-lea cum zice inscripția. Tot așa de încreață am fi dacă ne uităm la inscripția de sub No. 11 față cu cea de la No. 10: „7002 Oct. 15 și 7003 Noem. 30, cad tot în al 38-lea an curgător al domniei. Cum 2

Dar aceasta ne duce la al 3-lea punct al chestiunii: anii vechi și anii noi civili și bisericești.

C) Biserica ortodoxă imprumutând moda orientală a început anul nou la 1 Septembrie; societatea Greco-Romană și după ea biserica catolică a continuat să sărbătorească pe 1 Ianuar ca început de an nou. Poporul Român n-a cunoscut și nu cunoaște alt an nou de cit pe 1 Ianuarie. Toate obiceiurile, datinile și credințele lui sînt legate de 1 Ianuarie, și cu toată truda ce și-a dat biserica ortodoxă la noi de a lega anul nou de 1 Sept. n-a prins. De ce? Pastorul s-a dat aici după turmă și biserica după păstorii.

Cînd însă biserica era mai tare în influența ei socială, iar cărturarii erau mai numai călugări și oamenii legați de biserică, socoteala bisericească s-a resfrînt și asupra datelor de fapte civile. Cancelaria domnească a ținut samă de această rînduială a bisericii ortodoxe; dar nu în mod riguros și constant. Și tocmai asta aduce încurcătura, căci sînt cazuri și nu tocmai rari, unde trebuesc alte mijloace laterale pentru a ne orienta în datarea exactă, prin alăturare de fapte. Așa e și cazul cu datele din inscripțiunile de pe monumentele rămase de la Stefan cel Mare.

Sub No. 6 avem inscripția din 6996, care vine în al 32-lea an curgător (6996—31=6965 anul înscăunării); dar sub No. 7 avem data de 6997 Sept. 3, tot în al 32-lea an curgător (6997—31=6966 anul înscăunării). Sub No. 9 avem data 7002 Oct. 12 «al 38-lea an curgător» (7002—37=6965 anul înscăunării) și sub No. 10 altă dată de 7003 Noem. 30 «tot al 38-lea an curgător». (7003—37=6966 anul înscăunării).

Să fie aici neertate greșeli? Nu. Inscripțiile fiind săpate de oameni diferiți, unii au luat anul nou la 1 Septembrie, alții la 1 Ianuarie. Așa 6996 și 6997 Sept. 3 sînt același an 1488, cînd Stefan Vodă împlinise 31 ani la 14 April, și intrase în al 32-lea an curgător. Tot așa 7002 Oct. și 7003 Noem. sînt același an 1494, cînd Stefan împlinise 37 ani la April 14 și intrase în al 38-lea an curgător.

D) Tot așa încurcătură face documentul publicat de Hajdeu (Arh. ist. I, I, 154), cu data de 6965 Sept. 8, prin care marele

Voevod dă mână. Bistrița vama de la Bacău și Tazlău. Dacă pentru scriitorul actului anul nou s-a început la 1 Sept., atunci 6965 Sept. 8 ar veni în 1456 toamna, cum îl și ia Episcopul Melheseșec și d-l Hajdeu. Dar aici scriitorul a socotit anul la 1 Ianuar, deci 6965 Sept. 8 cade în 1457 toamna. Mai degrabă hănușesc că aici e o lectură greșită, căci nu arare-orî 5 se ia drept 6 (6 față cu 5) în scrierea cu slove. 2

Față cu aceste multiple arătări, credem că singura dată istoricește admisă este de 6965 April 14 Gioi marî (1457) și că toate controversesele ce se pot naște vor dispărea, cînd se va publica întreaga diplomatică a lungei domnii a lui Ștefan.

II. Marii boeri ai lui Ștefan

Nu puțin interes prezintă pentru istoria politică a domniei de o jumătate veac a Marelui Voevod a cunoaște în amănunte, care a fost divanul marilor boeri, cu care Ștefan a ocîrmuit țara. Boerimea din vechi era și un factor militar; cunoscînd-o deci mai de aproape vom ști, cu ce oameni eroul nostru a dus fala numelui de Romîn din Persia pînă la Vatican.

În lista boerilor veliți noi vom ceti politica internă a lui Ștefan cel Mare, căci prin ei s-au frămîntat toate intrigile interne, care au amușit aproape 50 de ani sub brațul puternic a Voevodului. «De multe ori la ospete omcra fără județ», spune cronicarul, și nu arare-orî capetele boerilor au zburat la minia lui Ștefan. Azi nu știm toate amănuntele tragediei interne; sigur însă că de la prezența scurtă sau îndelungată a unor boeri la cîrma afacerilor statului, se cește politica ce au dus-o acești boeri față de Ștefan. /2

În ultimul an de domnie a lui Petru Aron 6964 găsim următorii boeri: Șandru logofătul; Hodco Stibor vornic; Micul și Gangur spatarî; Ilea visternic; Bolboșea postelnic; Dragoș paharnic; Mihul stolnic; Ezerean comis și boerî fără boerie; Bratul, Duma Braevici, Lazar, Stanciul, Manoil, Ivan Băicean, Oană Păntee, Cozma Sandrovici, Hodco Creșevici, Moica cu fratele său Toader, Goian, Coste Orăș, Coste Danovici, Sendrică Tolocic, Lazea Pitic, Andrușco, Ion Bucium, Toader Dulcevicî, Mihul Starosticî, Sin Hotineanul, Roman Hudicî, Iașco Hudicî,

Ivașco Hrincoviți, Vasco Leavici, Hrinco Leavici, Danciul Cneajcin, Neag Cimpeanul, Ivașco Steacla, Dragoslav, Neagoe cu frațele său Bratul, Irimia, Porcul, Zeanco, Duma Micaci, Duma Galbin, Costea Țolici, Petru Sirvescul și Jurj Lența; în total cea mai bogată listă de boeri, 50 la număr împreună cu scriitorul. Mulți din acești boeri și-au legat numele de proprietăți în țara de sus, unde era temelul boerimeii teritoriale pe atunci; țara de jos mai pe urmă (secl. XVI și XVII) intră în cercul marilor boeri. Ezereni, Băiceni, Galbeni, Orășu, Piticeni, vin în țara de sus.

Ștefan Vodă venind ca dușman contra lui Petru Aron, tot divanul boeresc a fost înlocuit; unii din boeri și-au găsit moartea la Joldești, alții la Lipic, iar alții au pibegit în țări străine, pentru a se reîntoarce după câțiva ani de pibegie, după ce căpătase mila și ertarea noului domn. Nici un boer cu titlu din divanul lui Petru Aron nu se întilnește sub domnia lui Ștefan. Iar dintre boerii fără boerie reapar în acte unii după câțiva ani de pibegie.

Iată numele boerilor după treptele boeriet:

1) *Logofeții*. Logofătul era în Moldova primul dirigător după Vodă. El prezida divanul, a cărui expresie politică era. Ștefan cel Mare n-a schimbat mulți logofeți, ceea ce arată că nu era gata la învoire, ci ținea la statornicie în lăuntru. Se găsesec pomeniți 3 mari logofeți în ordinea cum vin: *Dobrul* logofătul (6965—6975), *Toma* logofătul (6976—6981) și *Ioan Tăutul* logofătul, (6987—ad finem). Tăutul logofătul își continuă logofeția și sub Bogdan Vodă după 1504. Toți acești 3 logofeți n-au nici o legătură de continuitate cu ceilalți boeri, cum se observă mai apoi. Ierarhia ce n-a în urmă s-a stabilit în urcarea boerilor, și care face pe Ureche cronicarul să se mire că un Aron Vodă a făcut în 1593 logofăt mare pe *Oprea* din vel arin aș, nu era se vede bine stabilită în secl. al XV-lea, și Ștefan cel Mare în alegerea logofeților săi nu s-a luat de cit după voința sa ori vrednicia celor aleși. Nici chiar pe *Toma*, al doilea logofăt în serie nu-l putem identifica cu boerul fără titlu *Toma Kîndea*—de unde Kîndeștii—căci se întilnesc amîndoi în acelaș doc. din 6976 Oct. 2 (1467).

2) *Parcalabii cetăților*. În diplomatica veche a Moldovei

vin în mod permanent pomeniți următorii parcalabi: de Hotin, de Neamț și de Novograd. Secl al XVIII-lea sfârșește (cu pomenirea parcalabilor, dovadă că situația politică a cetăților se schimbase, ele înțetind de a fi cu rost politic. În vremurile lui Ștefan cetățile sînt mai multe și în diplomația timpului vin pomeniți parcalabi de Hotin, de Neamț, de Novograd, de *Belgrad*, de *Chilia*, de *Orhei*, de *Suceava*, etc.

Acești parcalabi, pe cînd cetățile er: ũ în floare și aveau un rost politic pe lingă cel comercial, erai superiori în grad tuturor boerilor cu titlu; ei vin întiũ pomeniți în hrisoave. Ba ce e mai mult; dintre boerii fără titlu pe multf trebuie a-i bănuia că aũ fost parcalabi, mai ales cã unii se determină prin localitatea *ot Dorohoi*, *ot Hotin*. *ot Neamț*, pe vremea lui Alexandru cel Bun și a urmașilor săi.

a) *Cetatea Hotinului*:

Vlaicul, moșul după mamă a lui Ștefan 6966—6984, avînd tovarăși pe *Goian* cãtră 6969—6974, fostul vornic dintre 6965—6969, și apoi trecut la *Chilia* în 6978 și pe lingă *Duma*, fiul său cãtră 6980—6984 vărul primar al Voevodului Ștefan, pe *Neag* 6979—6998, fostul comis între 6974—6978.

Șteful 6989—6999, avînd tovarăși pe *Ion* cãtră 6995—99, fostul paharnic între 6987—6992.

Mușat 6999—7003.

Toader de la 7003, avînd tovarăși pe *Duma* cãtră 7005, și pe *Negrul* de la 7008, pînă sub domnia lui Bogdan-Vlad Vodă.

Trei boeri mari duc stărostia de Hotin tot lungul domniei lui Ștefan: *Vlaicul*, *Șteful* și *Toader*, care continuă de a administra cetatea și sub Bogdan. În lista boerilor fără titlu mai găsim 2 *Șteful*: *Șteful Cernat* 6976—6981, *Șteful Isacovici* 6984—7011, cu care nu putem face apropieri.

b) *Cetatea Neamțului*:

Manoil 6965—6975 în tovarășie cu *Ciopei* în 6965 și apoi cu *Isaia* ot Neamț 6966—6974.

Ioan Bourean în 6975—6976, după ce slujise ca comis între 6965—6974.

Albul 6976—6978.

Arbure 6979—6984, tatăl vestitului portar de Suceava Luc. Arbure, (7007—7031) cel tăiat de Stefăniță în 7031 April.

Dajbog 6987—6992.

Micotă 6995—7003, în tovărășie cu *Reațeș*.

Eremiia 7005 pînă sub Bogdan, în tovărășie cu *Dragoș*.

Din aceștia: *Manoil vine* des amintit fără titlu de boerie între documentele din 6965—6975, ori numai cu indicarea ot *Neamț*;—*Albul* este iarăși acelaș cu boerul *Albul* fără titlu de boerie între 6968—6975;—*Dajbog* e cunoscutul paharnic între 6978—6984 trecut apoi ca pârcalab la Neamț și în urmă rămas ca boer fără titlu între 6995—6999;—*Eremiia* e postolnicul dintre 6989—7003.

c) *Cetatea Novogradului*. Cea mai nouă cetate zidită în Moldova fu cetatea lângă care s-a urzit tirgul Romanului, către sfirșitul secl. al XIV-lea. Toate celelalte erau mai vechi, de și cu toate erau în stăpînirea domnului Moldovei, ci au venit mai apoi ca Kilia, Cetatea Alba. De aceea s-a zis la început *Cetatea Nouă* (Novo-grad=Nov-gorod), diplomă omatică oficială, pe cînd poporul a continuat de a-i zice *cetatea Romanului*, ca și *tirgul Romanului*, denumire care apare ici pe colea chiar în secl. al XV-lea și începe a se generaliza în secl. al XVII-lea, cînd și dispăre apoi ca cetate fiind surpată de apele Moldovei.

Oanță 6975—6976; *Fete* 6978—6984 în tovărășie cu *Vilcea*; *Dragoș* 6987—6992 în tovărășie cu *Micotă*, care trece apoi la Neamț între 6995—7003; *Ioan Secară* 6995—6999, în tovărășie cu *Ciortorovski* (6999), în fine *Șandru* 6999—pînă sub Bogdan Vodă.

Din acești boeri pe *Fete* îl putem apropia ori de *Fetion* (6968), ori de *Fete Gotcă* (6987—6992), *Dragoș* pârcalabul să fie spatarul și vornicul dintre 6992—6999? *Ciortorovski* e Andreica, amintit ca boer fără titlu (era însă pârcalab de Roman) între 6996—7005; pe *Șandru* în ce legătură îl putem pune cu *Șandru* ot Dorohoi 6972—6975, cu *Sandru* de Suceava 6988, cu *Șandru* comisul din 6995—6999 cu *Șandricin* din 6996, ori cu *Cozma Șandrovici* din 6965? E greu a-l confunda cu *Șendrea* portarul de Suceava 7987—6989, cumnatul lui Ștefan

cel Mare, îngropat la Dolhești de mari de lângă Fălticeni,—Iar Oanța e amintit și ca *ot Roman*, în loc de Novograd în 6976.

d) *Orheiul*. În părțile răsăritene spre Nistru, Ștefan își înfruntă Orheiul, contra Tatarilor. Parcalabii din aceste părți sînt rar pomeniți și avem 4 nume cunoscute: *Radul Gangur* între 6978—6999, în tovărășie cu *Vlaicul*, cu *Dima* 6989 și cu *Groze Micotici* 6995—6999.

Și Gangur și Groze Micotici sînt pomeniți des în actele timpului ca boeri fără boerie, de și îi găsim în aceiași anii ca parcalabi de Orhei. Prezența așa de îndelungată a lui Radul Gangur se explică prin aceea că familia Gangur era băștinașă și cu mari proprietăți teritoriale în părțile Nistrului pe Puhoiul.

c) *Belgrad și Kilia*. Soarta acestor 2 cetăți a fost aceeași. Kilia a intrat în mina lui Ștefan Vodă după asediul din 6973, Ianuar 28 (1465), și stă în puterea sa pînă la 6992 Iunie 14 (1484), cînd i s-a luat definitiv de Turci. Deci ea n'a stat în stăpînirea Moldovei de cît 21 ani, în care timp ea a fost administrată de parcalabi romîni. *Cetatea albă* a fost mai din vechi în stăpînirea Moldovei, de unde mai înainte era în stăpînirea Genovezilor. Cel care o întărește și-i dă o nouă viață e marele Ștefan.

Parcalabi amintiți în documente sînt aceștia :

Kilia :

Isaia și Buhtea 9974—6977.

Goian și Pașco 6978.

Ivașco și Neag 6979—87.

Ivașco și Maxim 6988—6992, Iulie 14.

Cetatea Albă :

Stanciul cu fiul său Mirza și Zbierea 6974—6978.

Luca și Băle 6979—6980.

Luca și Herman 6983.

Herman și Duma 6987—6988.

Gherman și Oană 6989—6992, Aug. 5.

E interesant de a ști aici chipul cum și-a rînduit Ștefan Vodă parcalabii săi în cele 2 cetăți, care neputîndu-i sta în mîna de cît 21 ani buni, lesne ne este de a urmări filiațiunea în boeriile celor rînduiți cu administrarea lor. *Isaia și Buhtea*

sint cunoscuți deja în diplomația timpului; pe Isaia l-am găsit parcalab de Neamț între 6969—6974, adică 8 ani în șir. Se vede că în luptele desfășurate la Dunăre, boerul de la Neamț și-a arătat toată bravura, orî își cîștigase faima pe lângă domn, ca bun ocirmuitor de cetăți, căci imediat e trecut la Kilia din acelaș an 6974. Iar tovarășul său *Buhtea* e acelaș cu boerul fără titlu, zis în documente și *Buhtinov* «a lui Buhtea», care se întilnește între 6968 și 6984, adică cu mult înainte de a intra în noua diregătorie de parcalab al Kiliei, și încă 7 ani după ce a eșit din această diregătorie. El s-a bucurat de favoarea Voevodului pină la vestita bătălie de la Războeni, cînd probabil că și-a dat obștescul sfișit luptînd pentru *steag*, pentru *lege* și pentru *moșie*. Acest Buhtea e unul din eroii de la Războeni! Urmașii săi i-au schimbat renumele în poreclă, și azi vechiul *Buhtea*, a ajuns *Buștea*, după cum *pohtă* a ajuns *poftă*!

Goian e vestitul boer, fost vornic mare de la înscăunarea lui Ștefan în 6965—6969, rînduit parcalab de Hotin între 6969—6974, și acum rînduit parcalab la Kilia în 6978. Tovarășul său de pîrcălăbie *Pașco* e întilnit în diplomația ca boer fără titlu 5 ani după eșirea sa din pîrcălăbia Kiliei, pină în 6984, cînd incetează, probabil iar fiind unul din eroii luptei de la Războeni. Boerimea mare și-a rîrit mult rîndurile la acea luptă, în care marele Voevod a fost stropșit de numărul covîrșitor al Turcilor. De acest *Pașco* avem legat numele de Pașcani, în vecinătatea Războienilor, și familia Pașco ni-i arată încă de pe la începutul secl. al XV-lea prin meleagurile Pașcanilor de azi.

Ivașco pare a fi cunoscutul boer fără titlu *Ivașco Hrincoviți* său „a lui Hrinco“, care se întilnește în diplomația timpului între 6975—6987, urmînd a funcționa și ca parcalab la Kilia de la 6978 pină la luarea ei de Turci în 6992 Iulie 14. Iar *Neag* după ce a fost comis între 6974—6978, e rînduit parcalab la Kilia între 6979—6987, ca să fie trecut apoi parcalab la Hotin între 6987—6998.

Trecînd la Cetatea Albă observăm că *Stanciul*, primul parcalab amintit e boerul fără titlu, *Stanciul*, din 6968, care împreună cu fiul său *Mirza*, e rînduit parcalab la Kilia în 6974, unde stă pină în 6978, ca să rămîna apoi iarăși fără titlu pină

în 6984, cînd probabil că a luptat și căzut ca un erou în marea luptă de la Războeni, împreună cu fiul său *Mirza*. Iar *Zbiarea*, tovarășul lui Ștanciul în cei 4 ani de părălăbie, rămîne boer fără titlu de la 6978—6996, cînd încetează de a mai figura în documente. Probabil că norocul l'a favorizat și pe acest erou de la Războeni de a nu cădea în luptă și a continua să figureze în divan ca mare boer fără titlu încă 12 ani după poticala de la Războeni. *Herman* (Hrăman) zis și Petru urmează lui Băle în 6983 Maiu, administrînd întîi cu Luca parcalabul, sub care se restaurează porțile cetății Albe, cum vorbește faimoasa inscripție ce a dat atît de furcă istoricilor noștri ¹⁾, iar apoi cu Duma pînă la 6988, deci 5 ani, dînd locul lui *Gherman*, persoană deosebită în diplomația timpului, pentru a rămînea simplu boer fără titlu pînă către 7005, adică la bătălia de la Codriș Cozminului, unde probabil și-a găsit moartea; iar tovarășul său *Duma* zis și *Brudur* continuă a figura în divan ca boer fără titlu pînă prin 7010, în ajunul morții lui Ștefan Vodă.

Din talmăcirea listei parcalabilor acestor 2 cetăți reiesă că Ștefan cel Mare a rînduit în administrarea lor pe cei mai fruntași ai săi boeri de arme, căci mai pe toți îi găsim încețindu-și boeria odată cu marile lupte de la Războeni și Cozmin, ori bucurîndu-se de favoarea domnului timp îndelungat după eșirea lor din părălăbie și după pierderea acestor 2 cetăți.

3) *Boerii fără titlu*. Era în deprinderea vechii Cancelarii de a se aduce credința boerilor pe lîngă cea a domnului, și la cazuri mari,—ca o închinare a țării sau un act extern—boerii să-și atirne și pecețile lor. Boerii înșirați în listă vin unii cu arătarea slujbei lor, alții fără nici o indigetare de slujbă. S'a admis a li se zice: *boeri cu boerie* și *boeri fără boerie* (fără titlu), de și—după mine—e necorectă, căci credem imposibil ca

1) Murzachevici „Mem. Soc. din Odesa“ II, 481, idem XV; Z. Arbure „Basarabia“ 1899, 269, 321; N. Iorga „Chilia și Cetatea Albă“, 1900, pag. 98, aduce facsimilul inscripției cu cetirea: „în anii de la întruparea domnului 1438 s-a săvîrșit marea poartă a cetății în zilele evlaviosului Ștefan Voievod și în zilele Panului Luțian Herman“. Tocilescu citește: *piidițu miu Herman*=artileristului meu Herman; I. Tanoviceanu luînd listele boerilor citește: „panu Luți (Luca) i panu Hermanu“=boerului Luca și pan Herman singura adevărată. (Noua revistă romină“ III, 38, 93, 136).

domnul să primească credința cuiva (veara pana) fără ca acel boer să fie într-un serviciu de încredere a domnului. Mai din vechi—sub Alexandru cel Bun—se aducea credința boerului *cu a copiilor săi*; mai apoi acest obicei a dispărut, în măsura în care s-a reglementat și diferențiat mai bine serviciile de cancelarie ale boerilor. În starea veche cam patriarhală a Voevodatului moldovenesc nu erau bine definite atribuțiunile de stat. Vremea a desăvârșit începutul de organizație a statului și a cancelariei; și dacă Alexandru cel Bun a început o organizare a boeriilor, lunga domnie a lui Ștefan cel Mare, a îndeplinit opera, prin fixarea boeriilor, diferențierea serviciilor ¹⁾, și tendința de a face să înceteze în diplomația veche aducerea credinței boerilor fără titlu, ceia ce dispărea definitiv către anul 1507 sub domnia lui Petru Șchiopul.

De unde în primele lui documente între 1465—1484, să aduce credința a cîte 18 boeri fără titlu său cu arătări necomplete de boerie, ca *Hotineanul*, *Dorohoiianul* ot *Neamț*, etc. către sfîrșitul domniei abia se pomenesc cîte 3 boeri, 2 și chiar unul (Șteful), presărați între boerii cu titluri.

În jurul acestor boeri fără titlu s-a văzut și se vede de unii istorici o reminiscență a vechiului regim feudal: domnul cu toți vasalii săi jurînd credința pentru respectarea solidității unui act fie intern, fie extern. Legătura însă ce răsare că era între boerii *cu titlu* și cei *fără titlu*, căci se putea trece de la alta, mai ales în ceia ce privește pîrcălăbiile cetăților, care prin secl al XV-lea au jucat un foarte mare rol în istoria Moldovei—amintire trainică a chipului cum s-a stabilit domnia în Moldova cu paza cetăților de fruntarie.

Atît pîrcălăbiile cît și boeriile fără titlu par a-și fi păstrat în secl al XV-lea acea importanță *militară*, necesară întinderii teritoriale ce luase Moldova în acel veac, și că boeriile *cu titlu* începuse a căpăta mai mult valoare *administrativă*. Iată de ce de rostul eminent militar și de arme al parcalabilor și al boerilor fără titlu s-a legat și rostul lor mare politic în soarta schimbării domnilor.

1) Vezi nota de la doc. din 1498 Sept. 22 în „Arhiva“ an. XV, No. 1 asupra caracterului vechii cancelarii și chipului de a se lua credința boerilor prezenți la curtea domnească.

În luptele dintre urmașii la tron a lui Alexandru: Ilieș, Ștefan, Roman, Alexandrel, Petru Aron, Bogdan și Ștefan, această boerime nobilitară de arme a jucat rolul întiiu. Lista sa nu e interminabilă. Câte-va mari familii își dau regulat contingentul în luptele fratricide dintre *frați*, *veri* și *nepoși*. Acest lucru ne interesează și pentru începutul domniei lui Ștefan, căci în prezența unora și altora din acești boeri fără titlu, vom citi cari au fost prietenii Voevodului la înscăunarea sa, care l-au ales la *direptate*, și care i-au fost dușmanii.

În lunga domnie a lui Ștefan cel Mare, de aproape jumătate de veac, întâlnim în sutele lui de documente numai 57 boeri fără boerție. Din aceștia o mare parte trebuie să-i punem de drept între boerii cu titlu, ca parcalabi: *Manoil*, *Vlaicul*, unchiul domnului cu fiul său *Duma*, *Isaia*, *Stanciul* cu fiul său *Mărza*, *Buhlea*, *Fete Ion*, *Goian*, *Șandru*, *Zbiare*, *Albul*, *Radul Gangur*, *Ivașco Hrincovič*, *Oanță*, *Ioan Boureanul*, *Luca*, *Neag*, *Fete Gotcă*, *P. Hrăman*, *Pașco*, *Andreica Ciortorovski*, *Ioan Secară*, *Dajbog*, *Groze Micotici*, *Mușat* și *Duma Brudur*, adică 27 boeri.

În primii 3 ani de domnie, boerii cari au sprijinit domnia lui Ștefan și probabil că au luptat cu el la Joldești contra lui Petru Aron, au fost aceștia: *Cozma Șandrovici*, *Manoil*, *Oană Julici*, *Costea Orăș*, *Oșel*, *Hodco Crețevici*, *Micraiu*, *Ștefco Dămăcuș*, *Vlaicul* cu *Duma*, *Hodco Stibor*, *Toma Chindea*, *Ilieș Modruz*, *Lazea Pitic*, *Petru Ponici*, *Sandricin*, *Isaia* și *Sălavinco*, adică 18 boeri mari, la care adăugînd boerii divaniști cu titlu, ce apar în primele lui documente, și anume: *Dobrul Iogofățul*, *Goian* vornicul, *Sachiș* spătarul, *Stanimir* vistierul; *Ciopen* parcalabul, *Ioan Bourean* comisul, *Zbiare* stolnicul, *Todor paharnicul*, *Isaia* postelnicul, am avea 27 boeri mari cari au aclamat la *Direptate* pe Voevodul Ștefan și și-au împărțit cu el puterea.

Pe mulți din acești boeri îi găsim în documentele anterioare slujind sub domnii, cari s-au războit între dinșii. Cel ce a slujit sub mai mulți domni e *Oană (Ioan) Julici* (6951—6961) sub Ștefan Vodă, Roman Vodă, Petru Vodă, Bogdan Vodă și Alexandrel, neputîndu-se împăca cu domnia lui Petru Vodă Aron,

Oană Julici trece în partea lui Stefan și vine cu dinsul în Moldova. Tot această politică a ținut-o probabil și *Petru Ponici*, care de la divanul lui Alexandrel îl vedem de o dată în primul divan a lui Stefan. Boerii cari de și au slujit sub Petru Aron în 1456, când însă a fost vorba de a se decide între Stefan și Petru Aron, au trecut de partea tinărului Voevod, putem socoti pe aceștia: *Cozma Șandrovici*, *Manoil de la Hotin*, *Costea Orăș*, *Stețco Dămăcuș*, *Hodco Crețevici*, *Lazea Pitic*, *Goian Albu*. Aceștia rămân și în primul divan a lui Stefan.

Boerii noi veniți ca prieteni lui Stefan, avem pe: *Oșel*, *Miccraiu*, *Toma Kinde*, *Ilieș Modruz*, *Sălavinco*; dar pomenirea lor durează foarte puțin, cite un an doi, afară de *Toma Kindea* care ține 11 ani.

Deci Stefan Vodă pentru a răsturna pe ucigătorul tatălui său, pe Petru Aron, s-a slujit de foștii boeri partizani ai tatălui său și a lui Alexandrel, de nemulțumiții lui Petru Aron, și de tineretul boieresc al timpului, care însă n-a lăsat amintire în diplomația timpului de cit pentru foarte scurtă durată.

Știind însă că statornicia în scaun atirna de la acțiunea ce putea face de a atrage în parte-i pe fruntașii boeri ai timpului, partizani ai răsturnatului domn, el se silește a-i ademeni, și după 23 ani de străduință, reușește a atrage pe bătrînul și fostul vornic între 6942—6965 *Duma Braevici*, dindu-i locul de cinste în divan lui și fiului său *Duma zis și Brudur* (?) pînă cătră 7010 în ajunul morții; pe *Costea Danovici*, care probabil cade în lupta de la Baia, și pe îndărătnicii *Șendric Tolocico*, *Iașco Hudici* și *Ivașco Hrincovici*, cari fiind partizani în focași a lui Petru Aron, nu se lăsară ademeniți de cit cătră 6972, după ce au fost asigurați cu temei că le va fi respectată și averea și persoana lor; și în adevăr nici un boer nu figurează mai regulat în documente ca *Iașco Hudici* între 6972—7000, adică cam 30 ani, întoărășind în acțiune pe marele Voevod și văzindu-l și la tinerețe ca *dușman*, pentru a trăi pînă la adinți bătrînețe ca *prieten* stăpînului său, iar *Șendric Tolocico* cade în bătălia de la Baia. *Iașco Hudici*, *Duma Braevici*, *Costea Danovici*, *Ion Bucium* și *Petru Ioachimovici*, sînt cei 5 boeri mari, cărora domnul Stefan nu le-a dat însărcinări administrative,

căci rămân toată viața lor boeri fără titlu, dar au fost încunju-rați de marele Voevod, de toată cinstea, care se cuvinea unor meri-toși rivali ai săi.

Între 6968 și 6984 lista boerilor divaniști fără titlu mai nu-mără pe aceștia: ce-i dăm în ordinea intrării lor în divan. Întrați în 6968; *Duma Braevici, Coste Danovici, Albul, Petru Ioachi-movici* (zis și Ioan Movici) cu fratele său *Vasco, Cozmița, Ion Bucium, Buhtea, Felion, Stanciul, Lazul*;—în 6969 *Goian, Isac*;—în 6972 *Șandru ot Dorhoi, Radu Piscu, Iațco Hudici*;—în 6974: *Zbiarea, Șendric Tolocico, Radu Gangur, Ivașco Hrin-covici, Șteful Cernat și Ciocirlie*.

După bătălia de la Războieni, rindurile marelui boerimii s-au rărit, de aceea vedem figurînd nume cu totul nouă în diploma-tica timpului după 6984 și anume: *Șteful Isacovici, Fele Golcă, Petru Hvrăman, Dinga, Iuga, Andreica Ciortorovski, Ion Secară, Dajbog, Groze Micotici, Mușat și Duma Brudur*.

Ulimul boer fără titlu, care vede apunînd pe Marele Ște-fan și ia parte la înscăunarea lui Bogdan, pe care îl slujește pînă la moarte-l, este *Șteful* (probabil) *Isacovici*, singura rămă-șiță din *acel lung și însemnat* șirag de mari boeri, cari cu fapta și cu sfatul au ajutat pe Ștefan la ocîrmuirea țării.

4) *Vornici*. Pe vremea lui Ștefan trebile administrative și judecătorești nu erau așa de multe ca să se simtă nevoie de 2 vornici, ca mai apoi. Greșește dar cronicarul Ureche, cînd dă pe sama lui Alexandru cel Bun înființarea celor 2 vornici din țara de jos și țara de sus (dolneai (nijni) i gorneai (vișneai) zemli). Diferențierea aceasta vine mai tirziu, abia către 7070 sub Lăpușneanu Vodă cu Ionașco Zbiarea și Crăciun. În toată diploma-tica lui Ștefan găsim amintiri de *un singur vornic*; se dă însă nume de vornici și la mai marii unor crașe din țara de sus ca *Suceava* (Oană) ca *Dorhoi* (Șandru). Din documentele cunoscute pînă acum citim acești vornici: *Goian Albu* 6965—6969, *Crasneș* 6969—6975; *Isaia* 6976—6978, *Bodi* 6979—6981, *Hrean* 6981—6992, *Dragoș (Boul)* 6995—6999. *Boldur* 6999 și sub Bogdan Voevod.

Din acești vornici cea mai mare parte îi găsim figurînd în celelalte trepte ale boeriei ca *Crasneș* (ridicat din postelni-cie), *Isaia* (trecut din părcălăbia Kiliei), *Bodea* (ridicat din spă-tărie), *Dragoș* (idem), *Boldur* (ridicat din visternicie).

De la început se vede dar că vornicia era socotită ca cea mai înaltă treaptă a boerilor administrative, și că prin vechime și experiență un boer se ridica pînă la vornicie, logofeția fiind rezervată special domnului în chipul de alegere și numire a marelui său cancelar.

5) *Portariii de Suceava*. Greșit s-a confundat de cronicarii de mai apoi Hălmănia cu părcălăbia de Suceava. Pentru prima oară se unesc aceste 2 slujbe abia către 1592 în persoana lui *Andrei* și apoi a lui *Simeon Moghila*. Suceava a avut din vechi *Vornici*, mai apoi găsim părcălăbi pe *Ilias* (probabil) *Modruz* și pe *Petru Ponici* 6965; pentru a deveni apoi portari de Suceava, în persoana lui *Șendrea* 6987, cumnatul lui *Stefan Vodă* și mort în luptă contra lui *Țepeluș* la izvorul apei (6989) și îngropat la Dolheștiul mare, unde și azi e mormintul. Iar cătră bătrîneța sa 7007, *Stefan* a rinduit portar de Suceava pe *Luca Arbure*, vestitul boer moldovan, ctitorul bisericeii de la *Șipote*, Iași, care continuă a păstra portăria de Suceava sub *Bogdan* și *Stefăniță Vodă*, pînă la descăpăținarea lui în 7031 April.

6) *Spătariii*. *Sakiș* 6965—6976; *Bodea* 6976—6979 (trecut ca vornic). *Vrăncean* 6979—6980, *Mihail* 6981—6984 (mort la Războeni), *Coste* (6987—6989), *Dragoș* 6992, (trecut ca vornic), și *Petru Clănău* 6995—și sub *Bogdan Vodă*. De numele acestui Clănău spatarul s-a legat falșul *Izvod* din 1495, tradus de pe cronica lalinească a lui *Hurul*, în Vaslui.

7) *Visternicii*. *Stanimir* 6965-6968, *Iuga* 6968—6989, *Kiracola* 6989—6992, *Boldur* 6995—6999 (trecut ca vornic, unchiul familiilor *Boldur-Costaki-Negel-Gavrilița*) *Isac* 6999—și sub *Bogdan Vodă*.

8) *Postelnicii*. *Isaia* 6965—6968, *Crasneș* (6968), *Pașco* (6969—6976), *Iuga* (6978—6984, mort la Războeni) *Gherman* 6987 (trecut ca parcalab la Cetatea Albă), *Eremia* 6987—7003, *Dumșa* 7005—7007, *Cozma Șerpe* 7010—și sub *Bogdan Vodă*.

9) *Paharnicii*. *Todor* (*Vascan* ori *Moica*?) 6965—6969; *Negrilă* 6969—6978 (tăiat de *Stefan Vodă* în Vaslui), *Dajbog* 6979—6984 (trecut apoi la Neamț), *Ioan* (*Secară*) 6987—6992 (trecut ca parcalab de Roman), *Andreica* (*Ciortorovski*) 6995—6997 (trecut apoi ca parcalab de Roman), *Sima* 6998; *Moghila* 6998—și sub *Bogdan Vodă*.

10) *Stolnicii*. *Zbiare* 6965—6972, *Luca* 6974—6978 (probabil cel tăiat de Stefan Vodă în Vaslui, amintit de Ureche ca *Alexa*), *Toma* 6978—6981, *Borș* 6984, *Petru* 6987, *Mateiași* 6995—6996, *Dragoș* 6996, *Ioan Frunteș* 6997—și sub Bogdan. De urmașii acestui Ioan Frunteș am dat în hirtii răzeșilor Cozmiță din Roman (Ur. XXIV).

11) *Comișii*. *Ioan Boureanu* 6965—6972 (trecut ca parcalab de Neamț), *Năagu* 6974—6978 (trecut ca parcalab la Kilia), *Ilea Huru* 6979—6992 (tatal lui Efrim Hurul, vornicul lui Rareș Vodă și urmaș de a bănuilului logofăt a lui Dragoș Vodă, autorul cronicei false «Cronica lui Hurul»), *Grozea* 6987—6992, *Sandru* 6995—6999 (trecut apoi parcalab de Roman unde stă și sub Bogdan Vodă), *Petrică* 7000—și sub Bogdan Vodă.

Aceștia sînt în liniamente generale boerii lui Stefan. Sigur că cu prilejul publicării diplomaticeii lui Stefan, lista se va întregi și ca nume și ca date; cadrul general însă va fi același. Sînt multe urice de pe vremea lui Stefan; numai în condica dată în Uricar vol. VI, avem la 50 urice amintite de la Stefan Vodă; particularii—răzeși și proprietari mari—au în pachețele lor urice de la Stefan; noi înșine vom da mai jos cite-va inedite. Din toate acestea reiesă că marele Voevod Stefan s-a slujit în lunga lui domnie de 47 ani numai de 120 mari boeri, din care 30 fără tilluri și 90 boeri cu boerii în stat în cele 10 slujbe mari prin cetăți și la curtea domnească. Pe foarte mulți din aceștii înalți demnitari i-a lovit sineața ori areul omoritor al dușmanilor în nenumăratele lupte, și prea pe puțini i-a lovit secura ori buzduganul voevodului «care era minios și degrabă vărsa singe nevinovat și la ospețe omoria fără județ».

Cînd tu domn al unei țări ca Moldova, venit la tron în împrejurări ca acele, incunjurat de vecini dușmani cu care să stai tot timpul la harță, și să poți uza în trebile publice ale țării și mai ales în cele ostășești numai 120 de oameni de mîna întâia în 47 ani de domnie dă dovadă de înaltă cumîntenie și adînc tact politic, a inspira teamă și respect supușilor tăi, fără a ridica brațul tău vinjos asupra-le, a atrage pe dușmanii tăi prin excesivă atenție ca boerilor știuți, a păstra statornicie în treburile și oameni și a insufla țaranilor dragoste de moșie,

steag și lege, prin însădirea și răspindirea simțului de proprietate adinc la toți răzeși din Moldova.

Așa a procedat Stetan; așa ni-l arată izvoadele sale interne și așa trebuie să-l încadrăm în istoria neamului.

III Caracteristica domniei Marelui Voevod

Din cercetarea listei boerilor ne-am întărit în ideia asupra chipului cum și-a guvernat Stefan Vodă țara cu boerii săi. Stabilitate pe cât s-a putut, continuitate în administrație, înaintare între slujbași după vechime și pricepere, ademenirea dușmanilor săi personali pentru a-i întoarce în prietenii. Opoziție de boeri mai n-a avut marele Voevod după primii 10 ani de domnie. Și dacă ura sa contra lui Petru Aron a fost veșnică, pînă ce i-a răpus capul, era o sfîntă datorie filială ce-i impunea răzbunarea, cum și o adincă tactică politică de a nu mai tolera domnișorii să uneltească prin vecini după tronul Moldovei, boala generală a Munteniei și Moldovei. Și a reușit Stefan Vodă. Înaintea lui i s-au închinat toți boerii; aspirațiunile pentru domnie au amuțit și cu cât ani treceau și vitejie se adăuga la vitejie, iar țara prin cele mai alese ale sale elemente: boeri, curteni și țaranii își însemna cu sînge pagini glorioase și neșterse în istoria sa, cu atita figura marelui Voevod trecea de mare și sfîntă în ochii popoului, de autoritară în ochii boerilor, de renumită în ochii Europei contimporane lui. Nu în zădar Cronica-rul Polon își arată deplinul său sentiment de admirațiune pentru figura marelui Voevod, care în dimineața zilei de 2 Iulie, la orele 10, apunea pentru totdeauna din ochii muritorilor pentru a ajunge mare, mare, dumnezeiască și sfîntă în mintea și inima popoului său.

Stefan Vodă a intrunit în ființa sa toate însușirile omului chemat a fanatiza mulțimea. *Eroū*, ca cei din poveste, unde era mai greu el singur se vîra, ca văzindu-l ai săi să *nu îndărăpteze; iute și aprig* în minie «de multe ori la ospete omoria fără județ» «mînios și degrabă vărsa sînge nevinovat», n-a ajuns însă ca actele sale de absolutism să-i întunece figura, ca lui Țepeș; *religios* pînă la bigotism, putea stîrni la supușii săi cult pentru

ei, căci ce alta crai măsurile lui de a se posti cite 3 zile după o mare victorie, de a i se năluci că vede pe Sf. Dumitru sau pe Sf. Procopie călare, indemnându-l la vitejie și izbîndă, de cit trăsăturile omului cu fire aprinsă, a omului *genial*.

Ureche cronicarul ne-a zugrăvit firea lui Stefan nu se poate mai bine. Ba se pare că bătrînul nostru cronicar fiind adeptul unei școli de a explica faptele militare ale lui Stefan, prin temperamentul său holerîc, crede că multe din prădăciunile și incursiunile sale nū și găsesc motivul de cit în zburdăciunea firei sale.

Cu cit se vor cunoaște mai bine culele politiceî lui Stefan, cu alit ne vom lămuri asupra motivelor ce au provocat actele sale, care numai din lălmăcirea listei boerilor, apar într'o față cu totul nouă.

Așa încă un caz caracteristic. Din scrisoarea medicului Leonardo de Massari, scrisă din Buda, asupra ultimelor zile ale marelui Voievod, reiese autoritarismul unit cu cruzimea bătrînului domn. Povestește doctorul că în ajunul morții, aflînd Stefan că boerîi se ceartă de la succesori, și că unîi voesc pe Stefan fiul lui Alexandru, iar nu pe fiul său Bogdan încrucișatul, a ordonat ca să fie scos afară cu patul și a pus să se execute în față-î pe boerîi răzvrătitori. Celalți s-au liniștit. Iată o scenă care ar confirma pe deplin spusele cronicarului că *era minios și degrabă vărsa sînge nevinovat*. De cit așa este? Spus-a oare adevărat doctorul venețian? N-a exagerat el nimic? Cîți să fi fost boerîi cărora li s-a tăiat capul pe dată? Fost-au aceia din veliții boerî? Doctorul italian nu ne spune; dar afirmarea lui și-a făcut curs în orî-ce manual, ca un fapt perfect adevărat.

Noî contestăm aserțiunea doctorului, sau în orî-ce caz o reducem la un foarte mic incident. Transmiterea puterei de la tată la fiu s-a făcut fără zdruncin. Toți marii boerî, dar toți absolut fără nici o excepție, au recunoscut pe Bogdan de domn, și au continuat de a sluji ca marii boerî și în divanul său. Do vadă ne-o dau documentele timpului. Ele sînt acele mărturii reci, dar în totul adevărate. Ei bine, tot divanul lui Stefan din ultimii ani, ființază și sub Bogdan. Iată:

I. Tăutul logofăt de la 6987 și sub Bogdan; Boldur dvor-

nicul de la 6999 și sub Bogdan; Toader și Negrilă parcalab de Hotin, de la 7008 și sub Bogdan; Eremia și Dragoș parcalab de Neamț, de la 7007 și sub Bogdan; Șandru parcalab de Novograd, de la 7005 și sub Bogdan; Luca Arbure portar de Suceava, de la 7007, sub Bogdan și Ștefăniță; Petru Clănău spatarul de la 6995 și sub Bogdan; Isac visternicul de la 6999 și sub Bogdan; Cozma Șerpe postelnicul de la 7010 și sub Bogdan; Moghilă paharnicul de la 6998 și sub Bogdan; Ion Frunteș stolnicul de la 6997 și sub Bogdan; Petrică comisul de la 7010 și sub Bogdan.

Deci tot divanul marilor boeri a fost la moartea lui Ștefan, și a lucrat apoi și sub Bogdan. Care să fi fost dar partizanii lui Ștefăniță (zis Lăcustă?) Nici unul din marii boeri.

Ștefan Vodă în lunga-i domnie ne dă prilejul de a-i deosebi 2 faze: o fază militară, și o fază religioasă. S-a zis că dinsul a ridicat atitea minăstiri și biserici cîte războaie a făcut și că după fie-care bătălie ridică cîte o biserică. Afirmarea aceasta nu e exactă de cit în parte.

Lăsînd de-oparte zidirea măn. Putnei în cei dintîi ani ai domniei, ca loc de îngropare a familiei sale, imitînd exemplul bunului său Alexandru Vodă, mai toate bisericile sînt făcute cu mult mai tirziu de cit data bătăliilor, ce a vrut să sfințească prin acele biserici. Ca dovadă avem biserica de la Războeni.

Pînă către 1484, cînd i s-a lăsat Kilia și Cetatea Albă de Turci, Ștefan cel Mare a luptat pe cit s-a putut, apărîndu-și țara contra Ungurilor, Turcilor și Tatarilor, și atîcînd cu de la sine putere pe Săcuți și pe Munteni. Norocul l-a slujit în toate, căci chiar față cu Turcii, contra cărora se apăra, reușește a lua de sirg asupra-le și a-i izgoni din țară.

Această fază militară ne-o spune cîntecul popular prin versul:

Pune peptul la hotare

Ca un zid de apărare

Ba trecut-a și hotarele chiar, facînd incursiuni în țările vecine. Muntenia mai ales a stat mulți ani sub eghemonia politică a eroului din Suceava.

Cu luarea însă a Kiliei și Cetății Albe și recunoașterea

din parte-i a supremației turcești, plătind tribut, iar mai ales cu înaintarea în vrîstă și asigurarea despre vecini a hotarelor sale, el—îndrăznețul de odinioară—stă liniștit în Suceava, și-și împănează țara cu biserici și minăstiri, sorocile a-i pomeni numele în țară pe veci.

Putna 6974—6978, pe care o inzestreză cu odoare: clopot 6985, aer 6989, o zavesă 6992, o dveră 6993, un evangeliar 6997, clopot 6998, aer 6998, cambană 7000, ripide 7005, dveră 7008, procovăț 7010, cruce 7011, aer 7012; Bădăuții 6995, Pătrăuții 6995, Voronețul 6996, Sf. Ilie 6996, Sf. Ioan din Vaslui 6998, Precista din Bacău 6999, Sf. Nicolae din Iași 6999—7001, Sf. Gheorghe din Hirleu 7000, Borzești 7001—7003, Sf. Neculai din Dorohoi 7003, Sf. Petru din Huși 7003, Popăuți 7004, Războeni 7004, Tazlăul 7004—7005, Sf. Ioan din Peatra 7005—7006, minăstirea Neamfului 7005, clopotnița de la Sf. Ioan din Peatra 7007, Volovăț 7008—7010, Zogravul din Alhos 7010, Răusăni 7011—7012, Dobrovățul 7011—7012.

Perioada militară i-a purtat numele cu fală în țară și în străinătate; perioada religioasă i l-a fixat în launtru în mod statornic.

IV. Reflexii.

Marele nostru poet Eminescu, cel care ne-a cîntat pe Ștefan al Moldovei, ca un reînviator al vitejiei vechi a Romînului, zice în ultimul vers din sonetul la Veneția:

Nu învie morții, e-n zadar copile

Astăzi cînd sărbătorim al 4-lea centenar al morții lui Ștefan, datorî sintem noi cei din 1904 să reculegem în minte, care a fost starea țarilor romine, și în special a Moldovei, în răstimpul celorlalte centenare trecute fără păsare pentru figura și numele marelui Ștefan, pentru a asista la reînvierea de astăzi.

Moartea gloriosului Voevod a adus după sine schimbarea generală a politicii Moldovei. Bogdan urmînd sfatul tatălui său, său mai drept urmînd celor începute de Ștefan încă de prin 1490, a legat cu Turcii acel tractat de închinare a țării către Poartă.

Secl al XVI-lea vede ingenunchierea din ce în ce mai tare

a Moldovei sub Turci; urmașii marelui Voevod escelează prin fapte nevrednice de numele marelui lor strămoș. Tronul Moldovei este teatrul uneia din cele mai strașnice tragedii, ce a fost vre-o dată în istoria țării. Domnii uniți după alții mor otrăviți, loviți cu buzduganul, tăiați, înădușiți în corturi sau asasinați. Rindurile urmașilor la tron cu drepturi ereditare se răresc. Spărturi se fac în linia dinastiei Bogdăneștilor și boerii încep a lua locul domnilor de viță. *Tomșa Stefan* cel întâiu face spărtura în 1560. *Movilă Irimia* în 1596.

În 1604 pe tronul Moldovei era Irimia Moghilă Vodă, în luptă fățișă cu fostul domn al Munteniei, Mihaï Viteazul, răpus de sabia dușmanului Basta. Politica polonă, la care ținea Movilă, i-a afiras apoi din partea Turcilor acel desnodământ, pe cari l-a plătit scump doamna sa Elisaveta. În sfatul țării găsim în 7112 *Iulie 4* (1604) pe vestitul *Lupul Stroici* vel log. pe *Nistor Ureche* cu *Cristea Ghenovici* vornici, pe *Văscan Orăș*, răstrănepotul lui Coste Orăș din primul divan a lui Stefan, portar de Suceava, pe *P. Veveriță*, urmașul lui Veveriță de sub Lăpușneanul, spatar, pe *Simion Stroici*, probabil fratele lui Lupul, visternic, pe *Miron Barnovski*, viitorul domn, postelnic; pe *Caraiman* paharnic, pe *Gligore Talpă* stolnic, pe *Gherman* comis.

Spre 1604 începe a se întrevădea la orizon subțierea slavonismului. Iei pe coala domnii dau acte în rominește, iar din boerii veliți se desprinde Ureche, care luind frumoasa rivă de a da pe moldoveneste vechile letopisește slavone, circpite și adause cu note din scriitorii străini Poloni, Unguri și chiar Italieni să arunce sămînța ideii romane, care va fi un fir conducător al dezvoltării noastre de mai apoi.

Tot odată la pragul secl al XVII-lea grecismul se arăta din ce în ce mai precumpănit în trebile politice ale țării romine. Capitala se fixase definitiv la Iași, cu tot interesul ce aveau Movileștii de a reda Sucevei rangul de capitală, ca mai aproape de Poloni.

Pe cind în atmosferă nori negri și deși pluteau asupra soartei țării noastre și Turcii mergeau din ce în ce sporind în stăpînirea lor, în inima poporului figura marelui Voevod via, se mărea prin trecere de vreme, și multe locașuri sfinte zi-

dite de el, sutele de sate răzeșești întemeiate de dinsul, erau purtătorii vii ai numelui marelui Voevod.

Secl al XVII se scurge cu deplina decădere a ultimului vâstar din dinastiile țarilor romine. Cu *Iliăș Alexandru Iliăș Vodă* de prin 1666 și cu *Brancovanu* se sting cele 2 case mari domnitoare. Dar odală cu spărtura făcută de boerii harnicii și pricepuți în secl al XVI-lea, încep a se sui la domnie și vâstare străine grecești și albaneze, încuscite cu boerii pămîntent. *Cantacuzino, Lupul, Ghica, Duca*, iată nume care sună pentru întâia oară după tradițiunea *Io. Basarabii* și *Mușateștii*—vechii *Ioni Io*,—dăduse loc la nume nouă. Dar ceva nou apărea pe scena politică a țarilor. Sub egemonia turească, tronul gospodărilor din țările romine se putea ocupa cu alternare, cînd la Iași cînd la București. Secl al XVII-lea a frămîntat această chestie politică, silind a netezi terenul politic al celor 2 țări. De la figura blajină a lui Petru Schiopul—cel întâiu Voevod ce domnește în amîndouă țările romine rînd pe rînd—secl al XVII-lea ne dău pe Tomșa, pe Alexandru Iliăș, pe Movilești, pe Ghicu-lești, pe Cantacuzinești, care înlesnesc apropierea politică a celor 2 țări prin înrudire de sînge a membrilor din casele domnitoare și boerești, și prin apropiere de interese.

Cătră 1704 găsim în Moldova pe *M. Racovița*, înolînd în politica lui *Brancovanu*, cel care diriguia și politica Moldovei, după cum cu 200 ani mai înainte Marele Ștefan diriguia politica Munteniei. În divanul țării erau oamînt cu totul noi.

Cătră 1704 ilustrul *Cantemir* își croia Istoria ieroglicică, o carte alegorică în care citim luptele și intrigile ce mistuiau cele 2 curți domnitoare din Moldova și Muntenia.

Dar dacă în pătura clasei dirigitoare netezirea terenului politic începuse a se face, în inima poporului figura marelui Ștefan se cristalizase. Cu cit treceau veacurile cu atîta lumea își amintea cu sfințenie de numele lui Ștefan, odoarele de pe vremea lui păstrate ca ceva sfînt și cronicarul *Niculcea*, care ne-a cules și scris legendele ce din om în om în țară poveste se ziceau de Ștefan, ne povestește de acel egumen *Chisălița* care a făcut chisălița odorul lăsat de Ștefan minăstirei *Dragomina*; *un pahar de cristal*.

Secl al XVIII se scurge, după cum se știe, prin covârșirea elementelor grece și grecizate strecurate pe tronul țarilor romine. Ceia ce începuse secl al XVI-lea și îndesise prin practica secl al XVII-lea, transformase în sistem de guvernămint Turcii prin trecerea domnilor de la Iași la București și deandosele. În secl al XVIII-lea Stema amindurilor țarilor o vedem figurind pe scutul domnilor. Și de unde în secl al XVII-lea pe scutul lui Duca găsim pus aquila sub bour, în secl al XVIII-lea ele vor figura alătura, îndrumare înconștientă spre unire.

Cultura în secl al XVIII-lea se întărește. Ideia de patrie se formează, și din școlile acele grece și grecisate, dar și cu dascal de moldovenește în personalul ei, se stilisază frumosul panegiric a lui Stefan cel Mare, frumos subiect de aplicat asupra-i toate treptele tehnice discursului, cu atit mai frumos cu cit vremile prezente erau atit de înjosorite ca năzuința rominească. Cititorii bătrinelor cronicari au supt din ei figura marelu Voevod și ne-au deprins să ne oprim asupra-i.

Cătră 1804 pe tronul Moldovei era A. C. Moruz Vodă, imbolditorul spre cultură a neamului rominesc. Pe scaunul metropolitan era marele Veniamin, care ca și Teoctist de pe vremurile lui Stefan ungea prin stăruința sa deschiderea învățăturilor publice. De cu toamnă din 1803 înzestrase Capitala Moldovei cu 2 izvoare dătătoare de viață: Seminaria Socolei în 1 Sept. 1803, casa apelor de la Golia în 26 Oct. acelaș an.

Ceia ce la începutul secl al XIX-lea se inchea, într-un sfirșit de veac s-au realizat.

Astă-zî trăim în o țară rominească - Regat - mai mare de cit țara lui Stefan prin unire cu Muntenia, dar cu o *Moldovă* mai mică, foarte mică, pe care n-au făcut s-o piardă nici ocirmuitorii noștri, ei ne-au înstrăinat-o tutorii noștri politici, *Turcii*.

Pină cătră 1484, Stefan își lățise stăpinirea lui din nordul Pocuției pină la Milcov, Kilia și Cetatea Albă; iar din Nistrul cel frumos și albastru pină în Carpați și cu cele 2 cetăți din Transilvania. Era cea mai mare *Moldovă*, care a putut să fie vre-o dată.

Kilia și Cetatea Albă cu raiaoa lor, le-au perdut însuși

Ștefan în 1484; Pocuția, Bugeacul și cetățile din Ardeal le perde Rareș Vodă în 1538; așa știrbită merge Moldova, până ce i se ia Hotinul cu raiaoa lui în secl al XVII-lea. Secl al XVIII-lea ne rupe Bucovina prin înșelăciune. Mormintul lui Ștefan rămîne pe minî străine; iar Suceava lui, din care sare ca să pue pep-tul zid de apărare, trece sub Austriaci. Un cap încoronat sboară de pe trunchiū în împrejurările acelea, și țara se ingenuche din ce în ce sub Turci.

Secl al XIX-lea asistă la o nouă trunchiare a Moldovei lui Ștefan, trunchiare care putea să fie totală, dacă fapta trădătorului Moruzi n-ar fi fost zădărnicită prin teama Rușilor de a face față marii armate a lui N poleon.

Prutul—riul blastamat—devine hotarul spre răsărit.

Versul:

„E slut la Prut“,

ne rezumă în el toată starea de atunci!

Secl al XIX-lea ne dă o jumătate din Moldova lui Ștefan, dar și aceia—după vorba lui Eminescu plină de omidă, care-i minîncea vloga.

Așa sîntem în 1904; așa stă Moldova lui Ștefan. Dar din mormintul lui de la Putna, marele Ștefan asistă la o reinviere a neamului. Numele său purtat cu fală din veac în veac, astăzi strălucește mai cu putere, căci că pentru tot ce e suflare rominească, din Nistru în Tisa și din Carpați în Pind, el e purtătorul revendicărilor de neam.

De unde în 1504 era eroul Moldovenilor, și al creștinătății, astăzi e eroul românismului, pus alătura în inima și gîndul nostru cu un Mircea, Corvin și Mihai.

Crescută dar în sufletul Romînilor de azi, figura marelui Voevod va fi totdeauna pavăza noastră națională și imboldul spre a ne asigura pe viitor o Romînie cu o Moldovă mare ca acea a lui Ștefan—el ne dă dreptul nostru istoric—și o întindere teritorială pînă unde se vorbește, se gîndește și se simte rominește.

19 Mai 1904.

Documente slavone

[Izvoade. surete și regeste]

Comunicate și traduse de Gh. Ghibănescu.

I

of my Friedman
1767
6975 Oct. 2 (1466), regeste. „Ispisoc de la fericitul întru slavita pomenire domnul Stefan vovod, întaritor satului Cobălei de sus, unde au fost casa lui Babiș pe rescumpărare Lucai Cavtaș și soției sale Lunit și fratelui ei Ivaseo, ficiorii lui Stan Babiș de la Albul spatarul, care ispisoc se vede și cu pecețile atât a mitropolitului Teoctist, cât și cu unele din a veștilor boeri“.

Din „Surete și izvoade“ II. 473.

(Dosarul Dorohoiului pentru regularea hotarului târgului despre megieși din 1838 Dec. 18).

II

fals
6978 Mai 28 (1470). *Sumar*: Stefan Vodă milu-este și dă boerilor Ganneroski căpitan și rudei sale Martin Musteață, ocina în satul Pecișliul, pe apa Co-gălnicului.

fals, nu a lui Stefan etc., cu mama regis mitem, in be de curat albi. Intra este acum cu etc. din Bucuresti.
Originalul Slavon proprietatea Șaraga, anticar Iași, serierea ștearsă și cu anevoe de celil. Șnur gros atiră pecetea rudimentara, (cf. perg. Ur XVIII, 30). Din cauza dificultăților în celire și lipsurilor dăm de o cam dată numai traducerea; Lungimea 52 cm., lățime 45 cm.; pergamentul foarte prost, seriere urită ca a lui Stețko.

„Cu mila lui D-zeu, noi Stefan Vovod, Domn țării Moldovei, înșliințare facem cu această carte a noastră tuturor, cui vor căuta pe dînsa, sau cetindu-li-se o vor auzi; iată că aceste adevărate și credincioase slugi

ale noastre, pan *Gannearoschi* (Ганнѣроски Капитанѣ) căpitan din. . . . și ruda sa *Martin Musteață* (Мстѣацѣ) au slujit nouă cu dreptate și credință; pentru care și noi văzînd a lor dreaptă și credincioasă slujbă cătră noi milostivitu-ne-am cu a noastră deosebita milă și le-am dat și le-am întărit lor în țara noastră a Moldovei pe a lor dreaptă ocină și moșie, satul *Peciștiul* (печицѣ), ce este pe apa *Gogălnicului* (Гогзлника). în ținutul Orheiului (орхейскаго цинѣтом), unde le sînt casele (доми), și heleșteile (стакѣ) și livezile (садовѣ) și codrii (кодры), pe care acea de mai sus scrisă am dat și de la noi uric (срикѣ) cu toate veniturile (доходомѣ) în veci de veci lor și copiilor lor, și nepoților lor, și strănepoților lor, și răstrănepoților lor, și la tot neamul (племинствѣм) lor, ce li se va alege mai de aproape. Iar hotarul acelei ocini (вѣтчинѣ), a satului *Peciștul* să fie după vechiul ei hotar, pe unde din vecii vecilor a umblat.

Iar la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisă Io Știfan voevod (Штифанѣ), și credința boerilor noștri, pan Stanciul și credința fiului său Mărza (Станцѣла и Мѣрза) parcalab de Belgrad; cr. p. Vlaicul și fiul seî pan Duma (Влаикѣла и Дѣмоѣ). staroste de Hotin (староста хотинскаго), cr. p. Goian (гояна) parcalab de Kilia, cr. p. Isaia vornicul cu fiul său. cr. p. Zbiere (збирѣѣ) parcalab de Belgrad (Бѣлоградци); cr. p. Albul (Алѣсѣла) parcalab de Neamț, cr. p. Buhtinov (Бѣхтинѣова) cr. p. Petrica Ioan Movici (Иоан Мѣвичѣ). cr. p. Pașco (Пашко) parcalab de Kilia, cr. p. Fete (Фите) a Novogradului cr. p. Gangur Orheianul (гангѣра Орхейскаго), cr. p. Cernat (Черната), cr. p. Ciocărlie (Чѣокарліѣ). cr. p. Hudici (Хѣдичѣ), cr. p. Ivașco Hincovici (Ивашѣла Хинковичѣ), cr. p. Bodi (Бѣди) spatarul, cr. p. Iuga visternicul cr. p. Iuga postelnicul (Югони), cr. p. Nigrilă (Нигрилă), ceășnic, cr. p. Luca (Лѣскоѣ) stolnicul, cr. p. Neag (Иѣига) comisul, și credința tuturor boerilor noștri Moldovenesți a mari și a mici. Iar cine va fi domn în țara noastră a Moldovei după viața noastră, din copiii noștri sau din neamul nostru, sau ori pe care altul îl va alege Dumnezeu, acela să nu strice dania noastră. ci să le-o întărească, de oare ce le-am dat pentru a lor dreaptă și

- of. yunim
ar. xviii

credincioasă slujbă către noi. Iar spre mai mare tărie și putere a celor de mai sus scrise am poroncit mare-lui nostru boer Toma Logofătul să scrie și pecetea noastră s'o atrne la această carte adevărată a noastră. A scris Efrem Hurul diacon în Suceava, la anul 6978 Maiu 28 zile.

(Din „Surete și Izvoade“ VII, 302).

III.

6983. Mai 7 (1475). *Sumar*: Stefan Vodă daruește slugei sale Cozmei fiul lui Baloș satul Baloșești pe Iucașa, unde-i casa, și jumătate din Tortorești, întorși de Cozma de la mănăstirea Bistrița, unde-i vinduse tot el cu 73 zloți tătarești.

Мастію вѣію мы. Стефан воевода. господарь земли Молдавской. знаменито чиним. не есмь анстом нашим. вѣемъ кто на нем оузрит. или его чтоуан. оуслышитъ || ѿже тот истинный слуга наш Козма. сынъ Бзлошев служилъ намъ право и вѣрно. тѣмъ мы видѣвши его правую и вѣрную службу до нас. жаловали есмь его всею нашею милостию. дали и подтвердили есми емоу оу нашей земли оу Молдавской. правій его отнины. села на имѣ Бзлошеціи. || на Юкаши где домъ его. и половина отъ Торторець. Шо вил продалъ Козма. тое половина отъ Тортореци стоמוу монастырю отъ Бистрицоу. и || деж ест храмъ Стою Оуспенію вци, за ѿе злат татарскихъ. и за тимъ лѣ пак оуставше Слуга наш Козма и верною. тоги вышписанныхъ пинѣзи || стоמוу Монастирю отъ Бистрицоу по[ниже?] тое село Тортореци. а ми есми оузали къ нашему хотароу отъ Камению. тое все вышписанное да ест емоу отъ нас оурик. и съ всею доходом. и дѣтемъ его. и оуноучатомъ его и прѣоучатомъ его. и працюратомъ его и всемоу родоу его кто еѣ емоу изверет. || ближайшии непоорушию Николи на вѣкы. Я хотар Бзлошецимъ. да ест починши. отъ крзницѣ. влканова. до крзницѣ корнина. та отъ толѣ по || токомъ горѣ. на вѣкъ сторони верги до коняць вышнемуу ставоу. Я отъ толѣ на матки потоки горѣ. да Яѿаша. та чере Яѿаша. та право на Доброви. || до середъ Добровоу. та отъ толѣ повертаетъ горѣ до коняць Доброви оу столпъ. Я отъ толѣ оу дроугиу столпъ оу дилъ та отъ толѣ диломъ долоу. на коули вышнии гради || ши. та отъ

my. l. Acad. Rom.

ак- | и

Jo

13

102

11

толкъ право до потока. тоурбата. та потокою долоу. до коуд-
ми нижнійо градици. та на кѣли долоу. до козницѣ вѣзка-
нова. то ест все хотар. || томоу селоу. и вишинї. и нижній. и
на оусихъ стори коуда из вѣка ѡживали. Я на то ест вѣра
нашего гска вышенисаннаго мы Стефана воеводи. и вѣра вѣ-
злюбленнѣхъ дѣтей господвами. Алезандра. и Петра. и Богдана
и вѣра вѣзѣхъ дѣтей нашихъ. и вѣра коларѣ нашихъ. вѣра пана
Станчюла. и вѣра сна его пана Мырзи || в. п. вланкоула. ста-
росте Хотинского. и вѣра сна его пана Доуны. в. п. Сеіари. в.
п. Боди дворинка в. п. Лоуки и в. п. хрѣ || мана паркалакове
Белоградского. в. п. Нѣг и в. п. Ивашка. || паркалакове Келїн-
ски. в. п. Ярбоурѣ паркалаве Немецъского. в. п. фети. в. п.
Былчи паркалак Новоградскаго в. п. Гангоура Гурхенского в.
п. Пашка в. п. Боуути. в. п. Іѣцка хоудича. в. п. Ивашка
Хриковича. в. п. Михѣилу спатарѣ в. п. Югы вистрѣ || (у)ник
в. п. дажкога чашника в. п. Бурса столника. в. п. Или
хоуруу колнса. и вѣра оусихъ коларѣ нашихъ Молдавскихъ вели-
кѣхъ и малѣхъ. Я по нашимъ животѣ кто боудетъ господарѣ на-
шей земли. ѡт дѣтей нашихъ или ѡт нашего родоу. и пак
боуд кого вѣ изверетъ господаремъ быти нашей земли Мол-
давской. тотъ шобы емоу непорочилъ нашего даанїа или шобы
емоу оутвердилъ || оукрѣпилъ || зашоуже емоу дали и потвердилъ
за его правою и вѣрною слоужбоу; и за шо ест правалъ и пи-
томаа ѡтннѣ. Я на болшею крѣпост. и потвржденїе. то
моу вѣсемоу вышенисанномоу велѣли есмы нашему вѣрному
паноу Тзоутоулоу Доргофетоу писати и нашоу печатъ привѣсти-
ти. ксемоу нашему листоу: писалъ Андрейка оу Бочавѣ вѣктъ
ѡ Сцигъ мѣца Май з днѣ.

† Печату Іу Стефану воевода господар земли
Молдавской.

Cu mila lui D-deu Noi Stefan Voevod, Domn țării Moldo-
vei; înștiințare facem cu această carte a noastră tuturor cui
vor căuta pe dinsa, său cetind-o o vor auzi că iată această cin-
stită slugă a noastră Cozma fiul lui Balog, a slujit nouă cu
dreptate și credință; pentru care și noi văzind a lui dreaptă și
credincioasă slujbă către noi, ne-am milostivit cu a noastră
deosebită milă, de-i-am dat și i-am întărit noi, înșine în a noa-
stră țară în Moldova, a lui drepte ocini; satul numit Balosești

pe Lucasa, unde-i este casa, și jumătate din Tortorești, pe care a fost vindut-o Cozma acea jum. din Tortorești Sf. Mănăstiri de la Bistrița, unde-i hramul sfintei Uspenii a Maicei D-lui drept 75 zloți tătăraști. Și s-a sculat între acestea sluga noastră Cozma și a întors acei de mai sus bani sf. Mănăstiri de la Bistrița pentru satul de mai jos Tortorești, și noi înșine l-am luat încă din hotarul nostru al Petrei, ca acel sat scris mai sus să fie lui de la noi uric și cu toate veniturile, și copiilor lui și nepoților și strănepoților lui și preastrănepoților lui și la tot neamul lui care i se va alege mai deaproape nerușuit nici o dănaoară în veaci. Iar hotarul Băloșeștilor să fie începind din Cârnița, lui Vulcan la Cârnița lui Cornea; și de acolo apa din sus, pe amindouă părțile semne de hotar până la capătul iazului de sus. Iar de aici la matca păraului de sus la Aoașa și peste Aoașa, drept la Dumbravă, până în mijlocul dumbrăvei; și de acolo să întoarce în sus până la capătul dumbrăvei la stilp, iar de acolo la alt stilp în deal. iar de aici dealul în jos până în culmea Grădiștei de sus, și de acolo drept la apa Turbata și de la apa din vale la culmea Grădiștei din jos, și pe cutmea dealului până la Cârnița lui Vulcan. Acesta este tot hotarul aceluși sat și de sus și de jos și pe toate părțile pe unde din veaci a umblat. Iar la aceasta este credința D-niei noastre mai sus scrise Noi Stefan Voevod și credința iubiților copii ai Domniei mele Alexandru și Petru și Bogdan și credința tuturor copiilor noștri și credința boerilor noștri Cr. pan Stanciul și credința fiului său p. Mirza cr. p. Vlaicu staroste de Hotin și cr. fiul său p. Duma. cr. p. Zbiere, cr. p. Bode dvornic. cr. p. Luca și cr. p. Hrăman parcalabi de Belgrad, cr. p. Neag și cr. p. Ivașeu parcalabi de Kilia, cr. p. Arbore parcalabi de Nemț, cr. p. Fete, cr. p. Vălcu, parcalabi de Novograd, cr. p. Gangur Orheianul, cr. p. Pașco, cr. p. Bultea, cr. p. Iațco Hudici, cr. p. Ivașco Hrincoviei, cr. p. Mihail spatar, cr. p. Iuga vișt; cr. p. Dajbog paharnic, cr. p. Bors stolnic, cr. p. Ilea Huru comis, și credința tuturor boerilor noștri ai Moleovei a marii și a micii. Iar după a noastră viață, cine va fi domn țării noastre din copiii noștri sau din neamul nostru, sau orî cari il va alege D-zeu să fie domn în țara noastră a Moldovei, acela să nu

mus
5

festina

2ca

|| n

Bartu

strice dania noastră, ci mai virtos să le-o întărească și impu-
ternicească, de oare ce le-am dat-o pentru adevărata și credin-
cioasa slujbă și că le este dreaptă și curat ocină. Iar spre mai
mare tărie și impuțernicire tuturor celor de mai sus scrise po-
roncit-am credinciosului nostru pan Tăutu, logofăt să scrie și
să acățe pecetea noastră cătră această a noastră carte.

A scris Andronic in Suceava la anul 6983 luna Mai 7 zile.
(Din «Surete și Izvoade» VI, 600).

IV

2. (supra. Ivan
Codrescu

Dr m.

6986 Febr, 11 (1478). *Sumar*: Stefan Vodă întăre-
ște dania ce a făcut cătră mănăstirea Putna Iuga vis-
ternicul și soția lui Nastea cu copilul lor Mihul în mo-
șia Sirauții pe Prut cumparată în 300 zloțitatarăști de
la Mihaila și Pițurcă nepoții lui Poiana Dan.

Милостію вожею мѣ [Стефанъ] воевода г. з. м. Узнаме
нито... || вже тоты истинны слѣги наши ми хзило. || Пи-
царко. || сѣци полѣна || прѣдишк... || ...по их доброю волю...
и продали свою правою штиннѣ и высажденіе знику их по-
лѣна дан. едно село за прѣтом наймѣ Ши || ровци, та
продали нашамъ вѣрному пану Юзи вистѣарникѣ оу цинну
за т за т- и сѣ || такши пан Юга вистѣарник и заплатил... ||
а шни також дали пану Юзи вистѣарникѣ и велико прѣвнліе шт
старѣго дѣда нашего Александра воевода || що коли имал зѣко
их полѣна Дан на тоє село... на шировци а... || с тотже час
прѣд нами и прѣд || ... пан Юга вистѣарнику || змисли своѣм
добрим промислом и своею доброю волю и зчинил за своею дѣ-
шю и || за дѣши ето починише родител... || дшз за здравіе и
за дшю кнѣгин его Настіи и за здравіе и за дшз дѣти их ||
Ми хзла и... || прѣдреченоє село наймѣ Шировци за прѣтомъ и
сз... || привиліе манастире || нашему шт путнои, идеже ест храм
вѣрнкіе прѣчистиє Богородици, где ест ерѣмен шоп кур Іовнѣ ино
мы видѣши || ... дши есми тоє село... || ... прѣчистиє вци ||
своими старими хотари кѣда из вѣка... || а на то ест вѣра
|| господвами Стефана воеводи и вѣра възлюбленим шом гос-
подвами Александра и Петра и Богдана и вѣра || боярз наших
в. п. (Станч)ула. в. п. влаикула и сна его п. дѣми прѣк:
Бѣлоградского в. п. Храна дворника в. п. звѣиари, в. п. Гагѣра
(sic) в. п. ивашка келенского в. п. Дажбога Немецкого в. п. галеша

Vann m
[Mdan] le
[a]
/s
le
[u] [u]
[ir] [u] [u]
[eso] [u] [u]

/u
/o

вѣрхискаго в. п. Драгоша Но | вѣградадекого в. Ацко Хсдича
 в. п. Пвашка Хринковича, в. п. Кости сватарѣ в. п. Германа
 | постельника в. п. Івана вистерника в. п. Петра столника в. п.
 Грозе комиса и вѣра вѣскѣх боар || наших Молдавскихъ вели-
 кихъ и малихъ. а по нашим животѣ... ||... а на кошее.: | велѣан
 есми нашему вѣрному пану Тхутулу лог писати... | пис вса-
 наш у Гучавѣ ватѣ ꙗзпис февр. аі.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod, domn
 țarei Moldovei, înștiințare facem cu această carte a
 noastră tuturor cui pe dinsa o vor vedea sau cetindu-
 li-se o vor auzi, cînd va fi trebuința să știe. Iată aceste
 adevărate slugi a noastră *Mihailă* și *Pițurcă* nepoții lui
Poiană Dan au venit înaintea noastră și înaintea tu-
 turor alor noștri moldovenesți boeri a mari și a mici,
 de a lor bună voe de nimeni siliți nici asuprași și au
 vindut a lor dreaptă ocina și vislujenie (pentru slujba)
 a unchiului lor *Poleană Dan*, un sat pe Prut anume
 Șirăuții, acela l'au vindut la a nostru credincios boer
Iuga visternic in preț de 300 zloți tatarăști. Și s'a
 sculat pan Iuga visternicul și au platit lor toți acei de
 mai sus scriși bani toți bani gata, iar ei au dat la rin-
 dul lor boerului Iuga visternicul și marele privilegiu
 de la bătrînul nostru moș Alexandru voevod, ce l'au
 avut unchiul lor Poiană Dan pe acel sat pe Șirăuți;
 și dînsul în același ceas înaintea noastră și înaintea
 boerilor noștri pan Iuga visternicul a cugetat din al
 său bun cuget și din a sa bună voe și au făcut pen-
 tru a sa sanătate și pentru sufletul sfînt raposaților
 (părinților săi) și pentru sanătatea și pentru sufletul lor
 și pentru sufletul cneaghinei lui Nastea, și pentru sana-
 tatea și pentru sufletul copiilor săi Mihul și P... și a dat
 mai sus zisul sat Șirăuții pe Prut și cu ale sale vechi
 privilegiu mănăstirei noastre de la Putna (unde este
 hramul adormirei prea curatei Nascătoare de D-zeu,
 unde este egumen pop kir Iosif... Deci noi văzînd...
 am dat și am întărit înșine de la noi acel sat (mai
 sus scris Șirăuții pe Prut.... Iar hotarul acelu sat
 mai sus scris anume Șirăuții pe Prut să fie din toate
 părțile după ale sale vechi hotare, pe unde din veci

a umblat. Iar la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisă Stefan voevod, și credința prea iubiților fi ai domniei mele Alexandru și Petru și Bogdan și credința boerilor noștri ai Moldovei a mari și a mici cr. p. Stanciul, cr. p. Vlaicul și fiul seū Duma, parcalab de Belgrad, cr. p. Hreban dvornic, cr. p. Zbieria cr. p. Gangura, cr. p. Hrăman de la Belgrad, cr. p. Neag de la Chilia, cr. p. Ivascu dela Chilia, cr. p. Dajbog, ot Neamț, cr. p. Galeș ot Orhei, cr. p. Dragoș de la Novograd, cr. p. Tațco Hudici, cr. p. Ivașco, Hrincovici, cr. p. Coste spatâr, cr. p. Gherman postelnic, cr. p. Ioan visternic, cr. p. Petre stolnic, cr. p. Grozea comis, și credința tuturor boerilor noștri ai Moldovei a mari și a mici. Iar după a noastră viață cine va fi domn, acela să nu strice dania, ci mai virtos să le-o întărească și împuternicească. Iar spre mai mare tărîe a tuturor celor de mai sus scrise am poroncit credinciosului nostru boer Tăutul logofăt să scrie și să acapete pecetea noastră cătră această carte a noastră.

A scris Vulpaș în Suceava, la anul 6986 luna Febr. 11.

Obs. Documentul original pergament, ros la incheieturi. Comunicat în original de Pr. I. Antonovici, profesor din Birlad. Pecetea lipsește, are însă șnurul roș. Lungime 46 pe 40 cm. lațime.

Din „Surete și izvoade“ VI.../530-1 H 394.

V

6987 April 29 (1479) *Sumar*: Stefan Vodă întărește lui Toader și fraților seși Ion, Puiu, Zaharia și Todora cumpărătura ce au făcut cu 200 zloți tătăraști în siliştea Drâncălăeștilor, pe apa Teleajinei de la Anuşca fata lui Costea Sărăcină și de la fiul ei Matei apod.

Милостию вожею мы Стефан Коевод, г. з. М... || ...
 ѿже прїидоша прад нами.... Янѣшка дочка Костѣк Гьрхчи-
 нова ѿ сѣ сноух своим слѣгою нашему Матею || аprod... и
 продалан свое право штнну шт своего правого и питомого сѣ-
 фрика едно силнше на Телѣжинова || потоцѣк наинѣк дрозкхлѣ-
 ѣцїн слѣгам нашим Тоадероу и братїам его Іоуш и Пїю и
 Захарїю и сестри ихъ Тодора сѣ цинѣ за Г са, т. || и оуставши

наши слуги Тоадер и Иohn и Пью и Захариа и сестра нх Тодора и заплатили 8 рѣки Янушица дочка сръзчинова || и 8 рѣки снѣ ей Матию,... Ино мы видѣвши... || и полною заплатѣ. а ми такожде... || подтвердили слугам нашим Тоадерѣ и братіям его Iohn. и пью и Захарію и сестри нх Тодора || тоѣ прѣдрѣченое селищи. на телѣжиновѣк потоцѣк Дрзнкзлаещи да ест имь ѡт нас оурик... || ... а хотар тои селищи на телѣжинова || потоцѣк наймѣк дрзнкзлаещи да ест ѡт взси стори... Анато ест...: мартуріа сам госп... || Стефана воевода и... дѣтем госп. Александра и Петре и Богдан. и вояри... п. Бланкуа п. Сызурѣк || п. хрѣна дрорник. п. Дума. и п. Хрзман парк. Белоградскіи. п. Шандрѣк Сѣчавскіи п. Дажбог Немецкіи, п. Гангѣра. Сѣрхенскіи п. Драгош Новоградскіи. п. Наг. п. Ивашко. п. Ацко Хѣдѣч. п. Косте Спзтарз. п. Юга вистіарник. п. Герман постелник. п. Iohn Чашник. п || Петру столник. п. Грозаконис и нный ѡси наши молдавскіи вояри... || ... велѣли... п. Тзутва логофетѣ || писати... пис Борча 8 Сѣчавѣк вато #Сцпзаш, кр.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod, Domn ȃrării Moldovei; înștiințare facem cu această carte a noastră tuturor cui o vor vedea sau cetindu-li-se o vor auzi. cui va fi trebuința să știe, iată că au venit înaintea noastră și înaintea a lor noștri moldovenești boierii a mari și a mici *Anușca fata lui Costea Sărăcină* și cu fiul ei cu sluga noastră *Matei aprod*, de a lor bună voe de nimeni siliți nici asupriți și au vîndut a lor dreaptă ocină din a lor drept și adevărat uric o siliște pe *apa Teleajina* anume *Dîncălăești* slugii noastre lui *Toader* și fraților săi *lui Ion, lui Puiu, lui Zaharia* și surorii lor *Todorei* în preț de 200 zloti țătaraști. Și s'au sculat slugile noastre *Toader, Ioan, Puiu și Zaharia* cu sora lor *Todora* și au plătit toți bani gata în minule *Anușcai, fata lui Sărăcină* și în minule fiului ei lui *Mateiu aprod* înaintea noastră și înaintea tuturor alor noștri moldovenești boieri. Deci noi văzînd între dinșii o bună voia lor și tocmală și plata deplin; iar noi așijderea și de la noi am dat și am întărit slugii noastre lui *Toader* și fraților săi *Ion, Puiu și Zaharia* și surorii lor *Todora* acea de mai sus scrisă siliște pe

Hilari Jai

H}

Hecajimului
266 h. h. - 82

 apa Teleajinei, Drâncălăeștii, să le fie lor și de la noi uric și cu toate veniturile lor și copiilor lor deopotrivă și nepoților lor și stranepoților lor și răstrânepoților lor și la tot neamul lor ce li se va alege mai de aproape nerușuit nici odănoară în veci. Iar hotarul acelei siliște pe apa Teleajinei anume Drâncălăeștii să fie din toate părțile după vechiul hotar, pe unde din veac a umblat. Iar la aceasta este marea mărturie a însuși Domniei mele mai sus scrisă. Noi Ștefan Voevod, și credința preaiubiților ~~din inima~~ copii ai domniei mele Alexandru și Petre și Bogdan și a boerilor domniei mele, pan Danciul, pan Vlatcul, pan Zbiarea, pan Hraban dvornic, pan Duma și pan Herman de la Belgrad, pan Șendrea de la Suceava, pan Dajbog Nemțanul, pan Gangur Orheianul, pan Dragoș Novogrădeanul, pan Neag, pan Ivașcu, pan Iațco Hudici, pan Coste spatar, pan Iuga visternic pan Petru stolnic, pan Grozea comis, și alți toți ai noștri boeri moldovenesți a mari și a mici. Iar spre mai mare tărie și impuțernicire a tuturor celor scrise mai sus, am porocit înșine credinciosului nostru pan Tautul Logofatul să scrie și pecetea noastră și pecetea boerilor noștri să le acățe la această carte a noastră. A scris Borcea în Suceava la anul 6987 luna April 29.

hului
hului
u
Feni
fa

 Obs. Originalul pergament bine păstrat, proprietatea preotului din Zăpodeni, Vaslui. Pergamentul e mic, 30 cm. lungime pe 47 cm lățime. Are pecete atârnată cu șnur colorat pestriț. Se citește exerga: Печатъ Іу Стефанъ воєвода ренподар земан Молдавскон. Cap de boi cu stea între coarne, cu Soarele în stînga și cu lună în dreapta. Se mai păstrează urmele tăiate în piele pentru acățarea altor 5 peceti mai mici, căci sînt 7 borte în aceeași linie cu a pecetii domnești.

Din
causa
lipsei
de
multe
caractere
chirlice
în
tipografie

 am dat în prescurtare textul slavon în părțile sale comune. Textul complex e transcris în ale mele „Surre și izvoad» V. 1073 a.

VI.

6991 Aug. 17 (1483). Sumar:
Stefan Vodă
în
lărește
lui
Tautul
logofăt
cumpărătura
ce
a

 făcut în o siliște și o prisacă întreagă în Leucăuți, cu 80 zloți de la Lazăr Piscu, nepot lui Manole Șerbescul.

† Милостію божію млі Стефанъ воєвода Г. З. М. знаменито... сьага нашімъ Лазорхъ Пискъ снхъ Аншинъ сестра Манонла Шербеску

кѣа и Лазоръ снх мхршчнн сз сконми братіями || Мнхѣа и Мирча и Марко и Козма Бѣсѣкнѣа сз своєю женою Яншкон и Явѣа сз своєю женою Нѣгшию и Гакланн (sic) Хабыш сз своєю женою Настєю и Мхрена и шандрѣ и || каско снокеЮрѣа Шервекѣа по своєю доброю колю и никим непонѣжени аниприсловани и продали своєюправою ѡтнинѣ ѡт своѣго праваго и питомаго || оурика що вил оурик оуика нх Старого Мнхнѣа шервекѣа, едно селище оу Ботнѣх Леккоціи на Готокдѣн, и едно пасикѣ наймѣ Кракѣа сполѣкнѣа || та продали тоѣ селище и тотѣ пасикѣ нашѣмѣ кѣрномѣ панѣ Тхѣтѣа Логофѣтѣ за п злата татарскѣх и сѣтавшѣ наш кѣрнѣи пан Тхѣтѣа || логофѣтѣ и заплаати оуѣе исполна тотѣ кишиписаннѣи пинѣзѣи п злата татарскѣх прѣд нами и прѣд нашими сѣими Молдакскими богарѣ || Иномѣ видѣвшѣ нх доброю колю и Токмеж и полнѣю заплаѣтѣ, а ми такождѣре, и ѡт нас есми емѣ дали и потврѣдили нашѣмѣ кѣрномѣ панѣ Тхѣтѣа ло || гофѣтѣ тоѣ селище и тотѣ пасикѣ сполѣкнѣа да ест емѣ ѡт нас срик сз кѣсемѣ доуходом емѣ. Я хотарѣ тои селище и тои насикѣ сполѣкнѣа || да ест ѡт снх стѣронѣх по старомѣ хотарѣ....

Я на то ест кѣра нашѣго господѣа кишиписаннагомы Стефана кождѣи и, к. прѣкѣзлюбленнѣх || дѣтѣи нашнѣх Ялександра и Богдана Блада, и к. коларѣ нашнѣх Молдакскѣи к. п. вѣанкѣа прѣк. ѡрѣнѣскаго, и к. сна его пана Дѣми || к. п. Сѣтари, к. и. Храѣе, дв. к. п. Югѣ, к. п. Нѣга, к. п. Гангѣра, к. п. Хрѣжмана, к. п. Германа и к. п. Ѣани прѣк. Белѣградскѣх к. п. ИѣаШѣа и к. п. мисна (sic) прѣк. Киѣнѣскѣх к. п. Дажѣога пр. Немѣцкоѣго к. п. || фѣтиготѣкѣ к. п. Драгоша, к. п. Микѣта прѣ. Новѣградскоѣго, к. п. Мѣца Хѣдича и к. п. Шефѣа Хотѣнѣскаго || к. п. Драгоша снѣтѣрѣ к. п. Киѣракола кѣстиѣарѣника к. п. Ѣрѣма постѣяника к. п. Іѣвна Чашѣника к. п. || Петра столѣника || к. п. Грози комѣа и к. кѣснѣх боларѣ нашнѣх Молдакскѣх великнѣх и малнѣх, а во нашѣмѣ жикѣтѣ кто вѣдетъ.... кѣлѣаи есми писати и нашѣ пиѣатѣ закѣсѣити кѣемѣ лѣстѣ нашѣмѣ писѣ Кѣстѣ брат Іѣвне даскалѣ сѣшак, като || зѣца мѣца аг. зѣ дни.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod, Domn țării Moldovei, înștiințare facem cu această carte a domniei mele tuturor cui se cade a ști sau cetindu-li-se o vor auzi, că iată au venit înaintea noastră și înaintea alor noștri moldovenești boeri, slugile noastre Lazăr Piscu fiul Anușăi, sora lui Mănăilă Șerbescul, și Lazăr fiul Mărușcăi cu ai săi frați Mihul și Mircea și Marcu și Cozma Bușteanul cu femeea sa cu Anușca, și Albul cu femeia sa cu Neagșa, și Gavril Habig cu femeea sa cu Nastea, și Mărena, și Șandrea și Vasco fiul lui Iurie Șerbescul și de a lor bună voe și de nimeni siliți ori asuprași, și au vindut a lor dreaptă ocină din a lor drept și curat nric, care uric

Ea fost avut inchiul lor bătrînul *Mănăilă Șerbescul*, o siliște în Bolna *Leacăuț* ce-i pe *Gotovdia* și o prisacă anume *Vrabia mare*; aceia au vindut acea siliște și acea prisacă credinciosului nostru boer Tăutul logofăt drept 80 de zloți tătăraști, și s'a sculat credincios boerul nostru Tăutul logofăt și au plătit toți deplin acei mai sus scriși bani 80 zloți tătăraști înaintea noastră și înaintea tuturor boerilor noștri ai Moldovei; Deci noi văzînd a lor de bună voe și tocmală și deplină plată, și noi așîjderea de la noi i-am dat și i-am întărit credinciosului nostru boer pan Tăutul logofătul acea siliște și acea prisacă întregă să-i fie a lui de la noi uric cu toate veniturile lui și copiilor lui, și nepoților lui și strănepoților lui și răstrănepoților lui și la tot neamul lui, ce i se va alege mai de aproape nerușii nici odănoară în veci. Iar hotarul acelei siliște cu prisăci întregi să-i fie din toate părțile după vechile hotare. Iar la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisă noi Stefan Voevod, și credința prea iubiților copii ai domniei mele Alexandru și Bogdan Vlad și credința boerilor noștri Moldovenesți, cr. p. Vlaicul parcalab de Orhei și fiul său Duma; cr. p. Zbierea, cr. p. Hran dvornic, cr. p. Iuga, cr. p. Neag, cr. p. Gangur, cr. p. Hrăman, cr. p. Gherman, cr. p. Oana parcalab de Belgrad, cr. p. Ivașcu și cr. p. *Misin* parcalab de Kilia cr. p. Dajbog parcalab de Neamț, cr. p. Fete Gotcă, cr. p. Dragoș, cr. p. Micotă pare. de Novograd, cr. p. Iațco Gudici, cr. p. Stefan Hotineanul, cr. p. Dragoș spatâr, cr. p. Kiracola visternic, cr. p. Irimia postelnic, cr. p. Ioan ciașnic, cr. p. Petre stoinic cr. p. Grozea comis și credința tutuor boerilor noștri moldovenesți a mari și a mici. Iar după a noastră viață cine va fi țarei noastre a Moldovei (incheerea obișnuită).

A scris Coste frate lui Ioan dascalul în Suceava, la anul 6991 luna August 17 zile.

Obs. Originalul pergament fără pecete; lungime 40 c. m. lățime 50 c. m. Proprietatea d-nei *Pulb. Codrescul.*

Din «Surete și izvoade» VII 400.

VII

6995 Ghenar 13 (1487) *Suret*: Stefan Vodă întărește Ștefului și fraților sa *Simion* și *Ion* cumpărătura fa-

cută în satul Balzina a treia parte de la Ilca fata Benei Duma cu 60 zloți tătăraști.

Suret de pe ispisoc vechiū pe sârbie de la Stefan Vodă scris de Ion în Suceava la anul 6995 Ghenar 13.

„Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod, Domn țării Moldovei, înștiințare facem tuturor cui vor căuta pe dinsa saū cetindu-li-se o vor auzi, iată aū venit înaintea noastră și înaintea boerilor noștri ai Moldovei *Ilca fata lui Dumi Benici* de a ei bună voe de nimeni silită nici asuprită, și a vindut a sa dreaptă ocină din al ei drept uric a treia parte de sat din *Bălzina*, ce a fost a ei parte, acea a treia parte de sat o aū vindut slugilor noastre *Stefului* și fraților saī *Simion și Ion* drept 60 zloți tătăraști; și sculindu-se slugile noastre *Steful* și frații saī *Simion și Ion* aū platit toți deplin acei de mai sus arătați bani 60 zloți tătăraști în mîna Ilcāi fetei Benei dinaintea noastră și dinaintea boerilor noștri. Deci văzind noi aceasta de bună voe tocmală și deplină plata noi încă am dat și am întărit slugilor noastre *Stefului* și fraților saī *Simion și Ion* acea a treia parte de sat de *Balzina*, ce aū fost a ei parte. Așijderea am mai dat și am întărit slugilor noastre *Stefului* și fraților saī *Simion și Ion* a lor ocina ceaialtă a treia parte de sat de *Balzina*, parte de gios ca să le fie și de la noi uric și cu tot venitul lui și ficiorilor lui și nepoților lui și răsnepoților lui și răs-trănepoților lui și la tot neamul lui ce i se va alege mai de aproape nerușuit nici o dănaoară în veci. Iar acea a treia parte de sat de *Balzina*, ce aū cumpărat'o ei de la *Ilca fata Benei*, sa fie din partea cea din sus de la *Irimia Bulaii* începind din capul prisacii peste cîmp în matcă în *Lipova*, apoi paraul *Lipovei* în gios până la stejar în hotar, apoi drept la deal în marginea pădurei la un *Cornu* și de la *Cornu* la un carpan; iar hotarul aceleilalte a treia parte să fie după vechiul hotar.

Se aduce credinț Domnului Stefan Vodă și a fiilor saī *Alexandru și Bogdan Vlad și a boerilor*“.

De pe sârbie pe limba moldoveneasca talmăcita

la anul 1803 Iunie 5. Polcovnicul Pavel Dobrovici ot Mitropolie și copia s'a scris de noi acum întocmai 1820 Dec. 16 D. Avraam vornic de poartă. Pascal Gane vornic de poartă.

Din „Surete și izvoade“ VI 398. (Arch. Hist. U.)

VIII

6998 Ghenar 14 (1490). *Sumar*: Stefan Vodă întărește lui Toader Marele și nepotului său de frate Costin fiul lui Neagul, cumpărătura făcută cu 70 zloți tătăraști în satul Bontești (azi Calugăreni), între Bârlad și Stevnic, de la Toader Hârniș și de la nepoții săi Bilțu și Nicoară Șeremet.

Мастію вжією мы Стефан воевода господарь земли молдавской, знаменито..... а же придоше || ...наши слуги Тоадеръ Хрныш и съ своими непоти съ Билицъ и съ Никоаръ Шеремет по ихъ довро волю... и продал свою правъ отнинъ отъ ихъ правого || оурика, едино село наимѣ Бонтеціи межи Брзлад и межи Стевникъ слуги нашемъ Тоадеръ Мареле и братаничу его Костинѣ снѣ Нѣгъла за о злат татарскихъ, и оуставше || Бил, цъ и Никоаръ Шереметъ... ино шы видѣвши ихъ тѣкмеж и полншю заплаатъ, ами також и от нас еси дали и потвердили слугам на || шим Тоадеръ Мареле и братанич его Костин ти прѣдреченно село наимѣ Бонтеци межи Брзлад и межи Стевник да ест емоу отъ нас оурик и съ взсем.....

А хотар томъ вишеписанномъ селъ да ест по старомъ || хотаръ по кѣда, из вѣка вживали. А на то ест вѣра нишего господства вишеписаннаго мы Стефанъ воевода и вѣра прѣвзлюблени снѣв господвами александра и Богдана Блада и вѣра боари нашихъ вѣра пана || двма в. п. Гангъра; в. п. Драгоша ворника, в. п. Хрzman, в. п. Йцко Хсдича, в. п. Дажбог, в. п. Шефъла Хотинскаго, в. п. Микотъ и в. п. Рѣцеша пар || калабоке Немецкѣи, в. р. Чортороускаго, в. п. У Микотиша прѣкалава || (шоринскаго) в. п. Сикарѣ паркалава новоградскѣи в. п. Казнъс спатарѣ, в. п. Болдъра || вистѣрника, в. п. Еремѣя постелиника в. п. Фрѣнтеша столника, в. п. [Шанд]ра комиса, и вѣра снѣхъ боаръ Молдавскихъ нашихъ великихъ и малихъ.

(încheerea Tzâtsa Aogofetș)

пис оу Сѣчарѣ възлѣто ꙗзич[и] гин. дї

Subscrib.

scrib

75

18
4020
7a

2

Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod, Domn țării Moldovei, înștițare facem cu această carte a noastră tuturor cui vor căta pe dinsa său o vor auzi cetindu-li-se, iată că a venit înaintea noastră și înaintea tuturor alor noștri boeri slugile noastre *Toader Hârniș* și cu ai săi *nepoți* cu *Bilțu* și cu *Nicoară Șeremet*, de a lor bună voe de nimeni siliți nici asupriți și a vindut a lor dreaptă ocină din a lor drept uric, un sat anume *Bontestii* între Bârlad și între Stevnic; slugii noastre lui *Toader Marele* și nepotului său de frate *Costin fiul Neagului*, cu 70 zloți tătărăști. Și s'a sculat sluga noastră *Toader Marele* și cu nepotul său de frate cu *Costin fiul Neagului* și a plătit deplin toți cei 70 zloți ziși mai sus în minile slugii noastre lui *Toader Hârniș* și nepoților săi *Bilțu* și lui *Nicoară Șeremet*. Deci noi văzind a lor tocmală și plată deplin, și noi așijdere și pe la noi am dat și am întărit slugii noastre lui *Toader Marele* și nepotului său de frate *Costin* pe acel de mai sus scris sat *Bontestii* între Bârlad și Stevnic ca să-i fie lui și de la noi uric și cu toate veniturile lui și de o potrivă și copiilor lui și nepoților lui și strănepoților și răstrănepoților lui și la tot neamul ce i se va alege mai de aproape *nerușuit* nici odănaoară în veci. Iar hotarul acelu de mai sus scris sat să le fie după vechiul hotar pe unde din veac a umblat. Iar la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisă Noi Stefan Voevod, și credința prea iubiților fi ai domniei mele *Alexandru* și *Bogdan Vlad*, și credința boerilor noștri cr. p. *Duma*, cr. p. *Gangur*, cr. p. *Dragoș vornicul*, cr. p. *Hrăman*, cr. p. *Iațeo Hudici*, cr. p. *Dajbog*, cr. p. *Stefan Hotineanul*, cr. p. *Micota* și cr. p. *Reateș parcalabi de Neamț*, cr. p. *Ciortorovski* și cr. p. *Micotici parcalabi de Orhei*, cr. p. *Secară parc. de Novograd*, cr. p. *Clănău spatar*, cr. p. *Boldur visternicul*, cr. p. *Eremia postelnicul*, cr. p. *Frunteș stolnicul*, cr. p. *Șandru comis*, și credința tuturor boerilor noștri Moldovenești a mari și a mici. Iar după viața noastră cine va fi domn țării noastre a Moldovei din copiii noștri săi din neamul nostru săi ori pe care îl va alege Dumnezeu să fie domn țării noastre a Moldovei, acela să nu strice dania noastră, ci mai vărtos s'o întărească, de oare ce și noi am dat'o și am întărit'o ca unul ce a

cumparat cu ai săi drepti bani. Iar spre mai mare tãrie a tuturor celor scrise mai sus am poruncit inşine credinciosului boer pan Tãutul logofãt sã scrie şi pecetea noastră s'o acãte la această carte a noastră. S'a scris în Suceava la anul 6998 Ghenar 14.

Observare. Originalul pergament e proprietatea rãzeşilor din satul Cãlugãreni, ţin. Vaslui, în pastrarea moşului Ion Vir-
lan, de la care l'am cetit. E rãu pãstrat, cãci a fost ascuns zi-
ce-se în pãmînt din vechi. E rupt şi ştearsã litera; tot aşa era
şi în 1764 Iulie 22, dupã notiţa dascalului Evloghie; «pre cit
s'a putut cunoaşte fiind foarte şters» pusã pe un crimpeiu de
suret fãrã sfirşit. Pecetea atirnatã cu şnur de matasã, e ruptã
în douã. Se ceteşte: печать Іу Стефанъ Коевода Гесподору...

(Din «Surete şi Izvoade» VII 300 a.)

IX

6999 Noem. 2 (1499). *Sumar:* Stefan vodã întãreşte Stan-
ciului stãpinirea asupra satului Drãghişani pe Jiraveţ cumparat
cu 200 zloţi tãtãrãşti de la Avãr fiul lui Ivan visternicul.

Милостію вожію мы Стефан коевода г. з. м. | ... сãдга наш
Явхрѣ снх Ивана кнстѣрника по своен добронколи... продал свое
пракшю втинш вт своего пракаго срика вци его ивана | кнстѣр-
ника. едно село на жиракец нанмѣ дрѣхганіи. та продал сãдзѣ
нашемс Станчука за 6 за. т' и старши сãдга наш Станчука
та заплатил сн тоти вишписанин | пинѣзи 6 за. т. спски сãдзѣ
нашемс Явхрѣ снх Ивана вис... ино мы видѣше... | ... а на то
ест кѣра г.. виш. мы Стефана коевода и кѣра прѣккзл... снwk.
гми. Александра и Когдана Блада- и к. бояр наших | к. п. Дсма
к. п. Гангсра к. п. Болдсра дв. к. п. Хрзмана к. п. Хсдич к. п.
Дажкога. к. п. Мшата пр. Хот. к. п. Микотз | и. п. Рѣцеш пр.
вт Немца. к. п. Чорторокскій, к. п. Скарх пр. Нокъ к. п. Динга
к. п. Казнхс спхтарѣ. к. п. Ісака кнстѣрника | к. п. Сремма пос-
теаниса. к. п. Могилã чап. к. п. Фрѣнтеша Стол. к. п. Шандрѣ
кошиса. и кѣра сѣкѣ бояр наших... | а по нашим жикотѣ... | ...
а на Болше... панс Тхштсас логофетс,.... | пис Мхтіаш діак. с
Свчакѣ като ꙗзцо, мсца Нок. к.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod. Domn țării
Moldovei, înștiințare facem cu această carte a domniei mele
tuturor cui vor căta pe dinsa saŭ vor auzi cetindu-li-se, cum a
venit inaintea noastră și inaintea alor noștri boeri moldovenesți

sluga noastră *Avăr* fiul lui *Ivan visternicul* de a lui bună voe de nimeni silit nici asuprit și a vindut a lui dreaptă ocină din al său drept uric din uricul tatălui său *Ivan vist.* un sat pe *Jiravăț*, anume *Drăghișani*; pe acela la vindut slugii noastre *Stanciul* cu 200 zloți tătăraști; și s'a sculat sluga noastră *Stanciul* de a plătit toți acei de mai sus scriși bani 200 zloți tătăraști în minule slugii noastre lui *Avăr* fiul lui *Ivan visternicul* înaintea noastră și înaintea boerilor noștri. Deci noi văzind a lor de bună voe tocmală și plată deplin, i-am dat și întărit și de la noi să fie lut uric, și copiilor lui și nepoților, strănepoților și răstrănepoților lui și la tot neamul lui, ce i se va alege mai de aproape *nerușuit* nici o dănaoară în veci. Iar hotarul acelui sat de mai sus scris *Drăghișani* pe *Jiravăț* să-i fie din toate părțile pe unde din veac a umblat. Iar la această este credința domniei noastre mai sus scrisă Noi *Stefan Voevod* și credința prea iubiților fi ai domniei mele *Alexandru* și *Bogdan Vlad* și credința boerilor noștri cr. p. *Duna'* cr. p. *Gangur*, cr. p. *Boldur vornic*, cr. p. *Hrăman*, cr. p. *Hudici*, cr. p. *Dajbog*, cr. p. *Mușat* parc, de *Hotin*; cr. p. *Micotă* și p. *Reateș* parc. de *Neamț*; cr. p. *Ciortorovski* // p. *Secara* parc. de *Novograd*, cr. p. *Dinga*, cr. p. *Clănaș* spatar, cr. p. *Isac vist.* cr. p. *Eremia* post; cr. p. *Mohila pah*, cr. p. *Frunteș stol.* cr. p. *Șandru comis*, și credința tuturor boerilor noștri ai *Moldovei* a mari și a mici. (Incheierea cu logofatul *Tăutul*). A scris *Mateiaș* diiac în *Suceava* la anul 6999 Noem. 2.

Obs. Doc. original pergament 0.50 m. lungime pe 0.30 lățime. Proprietatea d-nei *Profira Codrescu*, nepoata lui *T. Codrescu*. Pecetea lipsește.

(Din «*Surete și izvoade*» VII 300 b.).

X

7000 Iunie 24 (1492) *Regeste*: În anaforaua veliților boeri din 1782 Mai 30, găsim aduse hîrțile vechi ale moșilor *Horoțești* și *Roșcani* pe apa *Almașului* din ținutul *Neamțului*, în procesul dintre mănăstira *Râșca* și răzășii *Boțești*, cărora domnul *C. D. Moruz Vodă* le dă dreptatea:

.....„Ne-au arătat călugării de *Râșca* un suret de pe un ispisoc de la *Sefan vœvod* din anul 7000 (1492) Iunie 24, care

de la valeat acesta și până acum sint trecuți 290 ani, însă cel adevărat ispisoc zicind călugării că nu-l aū; dar suretul se vede talmăcit de Evloghie dascalul in anul 7261 Mart 17 (1753) și scrie într'acestași chip, că a dat credincioaselor slugi a Măriei sale Iut Baico și fratelui său Ivan satul Almaș cu uric cu tot venițu, lor și copiilor lor și nepoților și strănepoților pentru a lor credincioasă slujbă, și arată anume și hotarul care începe pe din gios de heleșteu la un stejar drept pe Almaș și de la Almaș preajma locului poenii, din poiană pe din sus de stejarii frumoși: din stejarii frumoși la un stejar in drum; de aici prin mijloc la o margine de codru de fațet după aceea marginea in lung; de aci de la margine la deal; de la deal drept la heleșteu, și de acolo prin mijlocul luncii la obirșia păraului Volha; din Volha pe culmea dealului la un isvor; de acolo la o movilă; de la movilă la o baltă; din baltă la altă movilă; din movilă pe deasupra păraului la un frasin de acolo păraul in jos la o movilă; de la movilă pe părau la un stejar; de la stejar drept pe din gios de heleșteu la stejarii cei dintâi, de unde saū început întâiu».

измен

~

Din „Surete și izvoade“ V. 794; originalul proprietatea d-lui Spiridon Irimescu din Iași.

XI

7002 (1494) Februar 27 Sumar: Stetan Vodă întărește Anei, fata Bobului cumpărătura ce a făcut in a 4 parte de sat din Petrileşti pe păraul Alb, de la Luca fiul Ziaicăi cu 50 zlofi tătarăști. Satul era hotărnicit de Micotă parcalab.

М(и)л(о)стїю б(о)жїю мы Стефан коюкода г(о)сп(о)д(а)рх земли Молдавскон, знаменито чиним иссим листом нашим вземл кто нам сърчит или чтѣчи его слышит, вже прїиде || прѣд нами, и прѣд сими нашими Молдавскими которе сѣга наш Аска снъ зѣнкок по своим доброй коли никим непопужен аниприсилован и продал свою || правсю втнинѣ вт своего пракаго сына четкхртѣсю част село вт петрилеши на бялом потоки нижнїю част и сѣ млинном по вѣѣ сторони потока та || продал ани дочки Бобоулока за и заат татарекнх и сѣтакше Анна дочка бобоулока та заплатила сѣн тоти кишписаннїи никѣзи || и заат татарекнх с рски сѣсѣк нашемъ аска снъ зѣнкокѣ прѣд нами и прѣд нашими которе ино мы выдѣкше нх добрсю колю и токмеж || и полнсю заплатѣ а мы

такожде и вт нас село ен дали и тѣрдили ани дочки Боев-
 локи тотѣ прѣдреченю четквртсю част село вт Пе || трилиць на би-
 лом потоцѣ нижнѣю част и съ манном по вѣкъ сторици потока
 да ест ен вт нас срик и съ вкъем доходоу ен. и дѣтем ен. и
 снѣча || том ен и прѣвѣчатом и працѣрѣтом ен. и вкъемс родѣ
 ен кто сѣ ен избретъ наближнѣи непорѣшено никомеже на вѣки.
 а хотаръ тои четкврт || тои част село нижнои част да ест вт сего
 хотара четквртая част и кѣда хотарил панъ Микотѣ прѣкзлакъ съ
 межнѣши. а пакъ прикляе що имаа дѣла || вѣда его зѣнка вт на-
 шнхъ снѣков вт Наѣша коеводѣ и вт Стефана коеводѣ а вѣна ест
 с рѣски сѣсѣкъ нашѣмъ Юрѣши апродѣ. а на то ест кѣра на || шего
 г(о)с(по)дѣа вишнѣсаннаго мы Стефана коеводѣ и кѣра прѣкзлакъ
 бинѣмъ сѣ(н)вѣкъ г(о)с(по)дѣамы Ялександра и Богдана клада и кѣра
 бояръ нашнхъ кѣра || дѣма прѣкзлака. кѣра пана болдѣра дѣврѣника
 кѣра пана Хрѣмана кѣра пана Шефѣла кѣра пана Мѣшата кѣра
 пана Шрѣче и пана Толдѣра || прѣкзлаки отъ Хотинъ кѣра пана ми-
 котѣ и пана Рѣцѣша прѣкзлаки вт Немца кѣра пана Чорторѣв-
 ского кѣра пана Шандра прѣкзлака Новоградскогъ || кѣра пана Дин-
 га кѣра пана Казнѣкъ снѣтарѣкъ кѣра пана Неака кнѣтѣрѣника кѣра
 пана Бремѣ постѣлника кѣра пана Моуѣла чашника кѣра || пана
 Фрѣнтѣша столника кѣра пана Петрика комѣса и кѣра сѣнѣ
 бояръ нашнхъ Молдакскнхъ великнхъ и малнхъ. а по нашѣмъ животѣкъ кто
 бѣдетъ || г(о)с(п)о(д)арѣкъ нашнхъ землѣи молдакскои вт дѣтемъ нашнхъ
 или вт нашѣго родоу или пакъ боудкого боужъ избретъ господарѣмъ
 быти нашнхъ землѣи Молдакскѣи || тотъ ки ен непорѣшено нашѣго
 даанѣа и потѣрждѣнѣа аликѣи ен стѣрждѣли и скѣрѣнилъ занѣже еси
 ен дали за що вѣна собнѣ кѣпѣла || за свои правѣи пѣнѣкъзи. а на кол-
 шнхъ кѣрѣпостъ и потѣрждѣнѣе томъ вкъемсъ вишнѣсанномъ кѣлѣанъ
 еси нашѣмъ панѣмъ тѣстѣмъ || асъ логофѣтѣмъ писати и нашѣмъ печатѣмъ при-
 кѣсити кѣемсъ листѣмъ нашѣмъ. писъ Мѣтею кѣ Гѣчакѣ кѣто. †зк,
 мѣца. Фѣв. кз:

Cu mila lui D-zeu Noi Stefan Voevod Domn țarit
 Moldovei. înștiințare facem cu această carte a noastră tu-
 turore cui pe ea vor căuta, sau cetindu-li-se o vor auzi;
 iată că a venit înaintea noastră și înaintea a lor noștri
 boeri Moldovenești, sluga noastră Luca fiul Zeaicăi,
 de a sa bună voe de nimeni silit nici asupra și a vin-
 dut a sa dreapta ocină din al său drept uric a patra
 parte sat din Petrilești, pe *părăul alb*, partea din jos
 și cu mori pe imbe malurile părăului; acestea a vindut
 Anei fetei Bobului drept 50 zloți tătaraști; și s'a scu-
 lat Anna fata Bobului de a plătit toți acei mai sus scriși
 bani 50 zloți tătaraști în minule slugii noastre, Lucai fi-
 ul Zeaicului, înaintea noastră și înaintea alor noștri bo-

că este nou în știința și a boerilor noștri; pentru aceea nimeni de acum înainte nime cu acel dires ca să nu mai aibă a apăra nici a năpăstui preste acest al nostru dres nici odinioară în veci. Iar spre aceasta este credința noastră cea domnească ce s'au scris mai sus Noi Ștefan Voevod și credincioșii prea iubiții fi ai domniei mele *Alexandra și Bogdan Vlad*, și credincioșii boerii noștri, credincios dumnealui *Duma*, cr. d. *Gangură*, cr. d. *Boldur* vornicul, cr. d. *Hrămană*, cr. d. *Hudici*, cr. d. *Șteful*, cr. d. *Mușat* parcalab Hotinului, cr. d. *Micotă și Reateș* parcalabi de Neamț, cr. d. *Ciortorovski*, cr. d. *Sacară* de Cetatea cea nouă, cr. d. *Dinga*, cr. d. *Clănău* spatar, cr. d. *Irimie* postelnic, cr. d. *Movilă* paharnic, cr. d. *Frunțeș*a stolnic, cr. d. *Șendre* comis, și credincioși toți boerii noștri ai Moldaviei a mari și a micii, iar după a noastră viață cine va fi domn în pământul nostru a Moldaviei din ficioii noștri ori dintr'a noastră rudă sau iarăși pre cine va alege Dumnezeu să fie domn în pământul nostru a Moldaviei, acela să nu strice a noastră dare și întăritură, ce însă să fi a da și a întări drept, ci că iaste a lor dare și întăritură pentru a lor dreaptă ocină. Iar spre mai mare tărie și întăritură poruncim cinstului și credinciosului boerului nostru domniei sale Tăutulul vel logofat să serie și a noastră pecete și să o coase cătră această adevărată scrisoare a noastră.

Veleat 7000 (Septembre).

Această copie am scris'o eu care m'am și iscalit Manolachi Andrieș după Suretul care poată iscalitura lui Θεοδωρο μπαλσω 1809, Teodorenî, Atanasie.

Din „Surete și Izvoade“ I, 498.

XII

17002 (1494) Februar 27 Sumar: Ștefan Vodă întărește Anei, fata Bobului cumpărătura ce a făcut în a 4 parte de sat din Petrileşti pe pârâul Alb, de la Luca fiul Ziaicăi cu 50 zloți tătarăști. Satul era hotărnicit de Micotă parcalab.

М(н)л(о)стію в(о)жію мы Стефанъ воевода Г(о)сп(о)д(а)рхъ земан Молдавскон. знаменито чиним иснем листом нашим вксам кто нанъ скрыт или чтычи его слышит. вже прінде || прадъ нами. и прадъ всеми нашими Молдавскимиъ бояре слбга нашъ Аска снъ

зѣнок по своен доброн коли никим непонже^У ани приславан и
 продаа свою || праксию втнннѣ своего пракаго Срика четкхртсѣ
 част село вт петрилицѣ на виаом потоци, нижнѣю част и сѣ ма-^{1/4}
 ном по вѣк сторони потока, та || продаа ани Дочки Бобоулова, за
 и злат татарских. и сѣташи Анна дочка бобоулова та заплавила
 сѣи тоти кишписанннн пинѣзи || и злат татарских с рѣки сѣсѣт
 нашемѣ аска снѣ зѣнокѣ прѣд нами и прѣд нашими боаре. ино
 мы выдѣкше их добрѣю колю и токмеж || и полнѣю заплава, а мы
 такожде и вт нас есмо ен дали и тѣвдали ани Дочки Бобо-^{и е}
 лова тотѣ прѣдреченѣю четкхртсѣ част село вт Пе || трилицѣ на ви-^{1/4}
 лом потоцѣ, нижнѣю част и сѣ манном по вѣк сторони потока,
 да ест ен вт нас Срик и сѣ вѣсем доходом, ен. и дѣтем ен. и
 снѣча || том ен и прѣснѣчатом ѣи прашѣктом ен. и вѣсем рѣдѣ
 ен кто сѣ ен избрет наближннн, непорѣшено николиже на вѣки.
 а хотар тон четкхрт || тон част село нижнѣю част да ест вт сѣго
 хотара четкхртѣ част и кѣда хотарил пан Микотѣ прѣкзлаб сѣ
 межишнн. а пак привиліе шо имаа аска вѣца его зѣника вт на-^{ни}
 шнх зѣнок вт Длаша коеводі и вт Стефана коеводі, а вна ест
 с рѣки сѣсѣт нашемѣ Юришн апрѣдѣ. а на то ест кѣра на || шего
 г(о)с(по)два кишписаннаго мы Стефана коеводі и вѣра прѣкзлаб
 вѣныа с(ы)нк г(о)с(по)двамы Ялександра и Богдана влада и вѣра
 боар нашнх кѣра || асма прѣкзлаба. вѣра пана болдара двурѣка
 вѣра пана Хрѣмана кѣра пана Шефѣла вѣра пана Мшата кѣра
 пана Пѣрече и пана Тоадѣра || прѣкзлаки от Хотин, вѣра пана ми-^{1/3}
 котѣ и пана Рѣцѣша прѣкзлаки вт Немца, кѣра пана Чортѣрок-^{1/2}
 ского, вѣра пана Шандра прѣкзлаба Ногоградского, вѣра пана Дин-^{1/2}
 га, вѣра пана Казнѣс спхтарѣ, вѣра пана Неака вѣстѣрника, вѣра
 пана Бремѣ постѣлика, кѣра пана Мохила чашника, кѣра || пана
 Фрѣнтѣша столника, вѣра пана Петрика комиса и вѣра сѣнх бо-^{1/2}
 тар нашнх Молдавских, великих и малнх. а по нашем животѣ кто
 вѣдет || г(о)с(п)о(д)а(рѣ) нашнх земли Молдавскон || вт дѣтем нашнх
 или вт нашего рѣдѣ, или пак боудкого богѣ избрет господарѣ
 вѣти нашнх земли Молдавскон ||, то ѣ би ен непорѣшила нашего
 дааніа и потврждѣніа, алиѣ ен стврѣдил и скрѣпил, занѣже [сѣми]
 ен дали за || шо вна соби кѣпила || за свои пракн пинѣзи. а на бол-^{1/2}
 шнх крѣпост и потврждѣніе томѣ вѣсем кишписанномѣ, велѣли
 есмы нашемѣ панѣ тѣхтѣ || ас логофѣтѣ писати и нашѣ печат при-^{1/2}
 кѣсенти вѣсем асѣтѣ нашемѣ. пнѣ. Мхтѣю кѣ Сѣчакѣ като ѣзк,
 мѣца. Фѣн. кз:

Cu mila lui D-zeu Noi Stefan Voevod Domn țarii
 Moldovei. înștiințare facem cu această carte a noastră tu-
 turor cui pe ea vor cauta, său celindu-li-se o vor auzi;
 iată că a venit înaintea noastră și înaintea a lor noștri
 boeri Moldovenesti, sluga noastră Luca fiul Zeaicii
 de a sa bună voe de niment silit nici asupra și a vin-
 dut a sa dreapta ocina din al său drept uric a patra

parte sat din *Petrilești*, pe ^{valul alb} ~~pârâul alb~~, partea din jos și cu mori pe imbe malurile pârâului; ~~acestea~~ a vîndut *Anei fetei Bobului* drept 50 zloți tătăraști; și s'a sculat Anna fata Bobului de a plătit toți acei mai sus scriși bani 50 zloți tătăraști în minule slugii noastre, *Luca* fiul Zeaicului, înaintea noastră și înaintea alor noștri boeri. Deci noi văzînd a lor de bună voe și tocmală și plată deplină; deci noi așijderea și de la noi i-am dat și întărit *Aniei fetei Bobului* acea de mai sus zisă a 4 parte / sat din *Petrilești* pe ~~pârâul alb~~, partea din jos și cu mori pe imbe laturile pârâului. ca să-i fie ei și de la noi uric și cu toate veniturile, ei și copiilor ei și nepoților ei și strănepoților ei și răstrănepoților ei și la tot neamul ei, ce i se va alege mai de aproape nerușuit nici o dănaoară în veci. Iar hotarul acelei a 4-a părți de sat partea din jos să-i fie din toate hotarele a patra parte, pe unde a hotărit pan *Micota* pârcalabul cu megieșii. Iar privilegiile ce le-a avut *Luca fatal* ~~ei~~ *Zeaică* de la unchiți noștri de la *Ilieș Voevod* și de la *Stefan Vodă*, acele sînt în minule slugii noastre *Iurșei aprodul*. Iar la aceasta este credința domniei noastre mai sus scrisă noi *Stefan voevod* și credința preiubiților fi ai domniei noastre *Alexandru* și *Bogdan Vlad*, și credința boerilor noștri cr. *Duma parcalab*, cr. p. *Boldur* dvornic, cr. p. *Hrăman*, cr. p. *Steful*, cr. p. *Mușat* cr. p. *Purece* și p. *Toader* parcalabi de *Hotin*, cr. p. *Micota* și p. *Reașeș* parcalabi de *Neamț*; cr. p. *Ciortorovski*, cr. p. *Sandru* parc. de *Novograd*, cr. p. *Dinga*, cr. p., *Clănău spătarul*, cr. p. *Isac visternicul*, cr. p. *Eremia postelnicul*, cr. p. *Mohila ceașnicul*, cr. p. *Frunteș stolnicul*, cr. p. *Petrică comisul*, și credința tuturor boerilor noștri *Moldovenesți* a mari și a mici. Iar după viața noastră cine va fi domn țării noastre a *Moldovei* din copiii noștri sau din neamul nostru, sau chiar pe orî care l'ar alege D-zeu să fie domn în țara noastră a *Moldovei*, acela să nu-i strice ei dania și întăritura noastră; ci mai virtos să i-o întărească și imputernicească, de oare ce noi i-am dat, pentru că și-a cumpărat cu ai săi drepti bani. Iar spre mai mare tărie și putere la tot ce s'a scris mai sus, poroncit-am credinciosului

V de - Valul

f de tabel

Valul

nostru boer pan Tăutul logofatul să scrie și pecetea noastră s-o acăte la această adevărată carte a noastră.

A scris Matei în Suceava, la anul 7002 luna Febr. 27.

Obs: Originalul pergament bine păstrat. Ne-a fost comunicat de dl. Calistrat Hogas profesor in Iași S'a fotografiat și făcut clișeu pentru numărul festival al „Evenimentului” din Iași.

Indicații scris
măști b. Hogas
câte în tin Hogas

entr. 1. *reținer?*

XIII.

7002 Mart 18 (1494) Suret.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Stefan Voevod, Domn țării Moldovei, facem știut prin'aceasta, fiește cărui ce o va vedea sau o va asculta că au venit înaintea noastră și înainte tuturor a lor noștri boeri moldovenesți marț și micș, slugile noastre *Sima Gureș Nicoară* și frații lui *Morzinco* și *Roman* și sora lor *Cristina* cu privilegiu, hrisovul ce-l are de la moșul meu de la *Alexandru Voevod*, pe trei sate pe apa Răutului, anume: *Miculeni*, *Piticenii*¹⁾ și *Kiulenii* cu hrisovul din vechit, cu tot venitul lor după hotarul ce era în vremea veche. Și viind dinaintea noastră și dinaintea boerilor noștri marț și micș slugile noastre *Ioan Popșa* și *Moisa Filosof* prin bună voia lor fără a-l fi silit de cineva sau zăpciuit, au vindut moșia sa după drepturile ce au avut de la moșii lor cu hrisov anume două sate pe apa Nistrului: *Samoleuca* și *Timișeuca*, unde au fost *Moise Filosof* slugilor noastre *Sima Gureș-Nicoară* și fraților lui *Morzinco* și *Roman* și sora lor *Kristina* într'o sută șapte-zeci lei tătăraști și au rămas stăpini slugile noastre *Sima Gureș-Nicoară* și frații lui *Morzinco* și *Roman* și sora lor *Cristina*; și au plătit deplin plata de mai sus însemnată. Drept aceea văzind noi bună voința a lui *Ion Popșa* și *Moisa Filosof* am dat acest uric cu tot venitul slugilor noastre *Sima Gureș-Nicoară* și fraților săi *Morzinco* și *Roman* și sora lor *Cristina* cu plată deplin cu toate prisăcile și toate alte venituri ce era din vechit; și am întărit tocmăi sus pomenitelor slugilor noastre *Sima Gureș-Nicoară* și fraților lui *Morzinco* și *Roman* și surorii lor *Cristina* acele două sate pe marginea apei cu tot adetul lor din vremea veche, precum asemenea [și copiilor lor, nepoților și strănepoților lor și tot neamul lor. Și ca să nu se clintească

f. p. 1. D. 18

Bazonii?

amoleuca (f. p. 1. D. 18);
amoleuca (f. p. 1. D. 18)

nici odănoară în veci, după cum mai sus arată, că fiind hotărâre vechi din vremea veche. Apoi am încredințat! domnia mea Ștefan Vodă. am încredințat boerul Micodim (Micotici) parcalab Nemțesc, boiarul Botorovski (Ciortorovski), boiarul Sendrea (Șadru), parcalab Novogradskii, boiarul Diniren (Toader?) parcalab Hotinului, boerul Țac (Neag) visternic, boiarul Irimia postelnic, boiarul Mihil (Mochilă) ceașnic, boiarul Frunțeșă stolnicul, boiarul Petrec comis; am încredințat și toți ai noștri boiași moldovenești mari și mici, Dar după noi cine va fi domn pămîntului său din fiit noștri sau din neamul nostru, sau cine va fi ales de domnul Dumnezeu să nu zmintescă aceasta a noastră daanie, dar s'o întărească, fiind că am cumpărato cu dreptul său și am întărit poroncind credincioasei slugii noastre boiarului Țăntula logofătul ca să o scrie și să se spînzure pecetea noastră. Maleiaș. Suceava. leat 7002 luna Mart 18.

Observări. Copia de pe suretul vechiu e încredințată de Chirica ban, și se află în proprietatea d-lui Spiridon Irimescu. Traducerea e făcută rea: lectura boerilor greșită în mare parte. ceia ce ne arată pe un rău slavonist al secolului XVIII-lea:

Nu putem pune temeiul pe cetirea numelui propriu. Ne interesează însă numele lui Moisa filosof, nepotul lui Moise filosof din 6931 Mart 31 de supt Alexandru cel Bun (Omagiul lui Coco Dimitrescu. Buc. 1904 pag. 161), care se vede că trăia pe la Nistru în satele întemeiate de el Samoleuca și Timișeuca.

Resultă că Filosof era nume de familie; după ce s'a fost d. t. acest nume?

(Din «Surete și izvoade» V, 743).

XIV.

Inscripția Bis. Sf. Nicolae din Dorohoi

† Благоуч(є)стивин. и х(ри)с(т)ѡ любивин. Іѡ Стефанъ воевод. в(о)жїю м(и)л(о)стю | господар. земли Молдавской, с(и)нь Богдана Ководн-сзда | сзи храмъ. въ имѣ. иже въ с(вѣ)тихъ ѡ(т)єца нашего архїерарха и чю | дотворца Николаа и сврзшиса в(з)л(ѣ)тѡ, ꙗзг. м(є)с(ѡ)ца. ѡкговрї | нї а гостподєтва его лѣтѡ. л. и. дєвѣтѡ. текжцєє.

„Blagocestivul și de Hristos iubitor Io Ștefan Voevod. cu mila lui D-zeu Domn țării Moldovei. fiul lui

Țac

cf. Dr. Din 1894,
notii 11, sec
Dom. (hli
scribi pe laș, alh

1123, vol. 21.

Bogdan Voevod. a zidit acest hram în numele celui întru sfinți, părintelui nostru arhieru și făcător de minunt Nicolae, și s'a săvârșit la anul 7003, luna Octomvrie 18, iar al domniei sale anul al 30 și noulea curgător“.

XV

7003 Ghenar 22 (1495) Suret.

Cu mila lui D-zeu noi Stefan Voevod Domn țării Moldovei. Facem știre cu această carte a noastră, cine pre dinsa o va vedea sau cetindu-să o va auzi; adică adevăratele slugile noastre *Toader Iocaș* și nepotul său de frate *Farco aprod* și cu surorile lui *Dolca* și *Mărușca*, ficiorii lui *Petre Iocaș* și cu ~~seminția~~ lor *Anușca* fata *Stanei* și nepotul lor *Isaia* ficiorul *Oaniu* *Muste* și rudeniile lor *Andreica* și cu frații lui *Ioan* și *Toader* ficiorii *Vilchinei*; și iarași seminția lor *Jurja* *Vulpe* ficiorul *Marușcăi*, toți nepoți lui *Laslău globnicul*... sau jăluit... i-am miluit pre dinșit cu deosebită mila noastră, am dat și am întărit lor în pământul nostru a Moldovei a lor dreaptă ocina un sat ce au fost a moșului lor lui *Laslău globnicul* anume *Lăslăoani* pe *Cracău* și *Șerbestii* supt piatra *Cracăului* și *Mohorâștii* mai gios de gura *Pojorâștii* și mai gios *Drăgoeștii* pe *Dobrotvâr* și pe *Zeletin* *Petrestii* și într'acel hotar satul *Placinteni* și *Oprizeștii* și *Cârna* și *Răchitișul*... Aceste toate mai sus scrise sate ca să le fie lor și de la noi uric cu tot venitul; dar aceste sate să le fie în 3 părți; una parte din aceste sate ca să fie slugilor noastre lui *Toader Iocaș* și nepoților lui *Farco aprod* și surorilor lui *Dolca* și *Marușca*, fiii lui *Petre Iocaș*; — și al doilea parte dintr'aceleași sate ca să fie a *Anușcăi*, fiica *Stanei* singură; iar a treia parte tot dintr'acele sate ca să fie a lui *Isaia* ficiorul *Oanei* *Muste* și neamului lui *Andreica* și a fraților ^{cei din} lui *Ioan* și *Toader* fiii *Vilchinei*, *așijdere* și rudeniei lor *Jurje* *Vulpe*, lor și filor și nepoților lor și stranepoților și prea stranepoților și a tot neamului lor cine se vor alege mai de aproape nestramutat nici odinioară în vecl. Dar hotarul acestor toate sate mai sus scrise ca să le fie lor despre toate părțile după vechiul hotar, pe unde din veac s-au pazit. Dar spre aceasta este credința domniei mele mai

ms. Acad. Rom.

In 12
In 17
- 17
- 17

112

15
15
10

Henrich

sus scrisă Noi Ștefan Voievod și credința prea iubiților fiilor domniei mele Alexandru și Bogdan Voievod, și credința tuturor boerilor noștri a mari și a mici. Și spre mai mare țarie am poruncit credinciosului boerului nostru Tăutul logofăt să scrie și a noastră pecete să o lege către această carte a noastră.

S'au scris de Alexa, Vleato 7003, luna Ghenar 22 zile.

Din „Surete și izvoade“ VII, 23.

XVI —

scris
7003 (1495). Suret de la Ștefan Vodă.

Facem înștiințare precum au venit înaintea noastră și înaintea boerilor noștri *Oancea ficiorul Marinei, nepot Giurgiș* și au vîndut a sa dreaptă ocină și moșie de nimeni silit nici asupra dintral său drept uric giumatate din sat anume *Giumatățeni* parte din sat unde au fost *dvoriștea* lui Caliman, aceia au vîndut *frăținisău* slugii noastre lui *Bogdan* drept 230 zloți tatarăști și sculindu-se sluga noastră au plătit toți acești bani di mai sus scriși 230 zloți tatarăști în mînule Oancii ficiorului *Marinei* nepot *Giurgiș*. Pentru aceia văzînd și noi a lor bună tocmală și învoiala și plata deplin așijderea și noi am dat și am întărit slugii noastre lui *Bogdan* pre acea di mai sus numita siliște anume giumatate din *Giumatățeni*, unde au fost *dvoriștea* lui Caliman, partea di sus ca să fie lui de la noi uric cu tot venitul lui și copiilor lui, nepoții și strănepoții lui și a tot neamul ce se va alege mai aproape nerășuit nici odinioară în vece. Iar hotarul acelei giumatați de sat din *Giumatățeni* să fie din tot hotarul giumatate, iar despre părți după hotarul cel vechiu, pe unde din veac au umblat. Pentru aceasta este credința Domniei mele Ștefan Vodă și a prea iubiților fiilor Domniei mele Alexandru și Bogdan Vlad și Tăutul logofătul...

Acest suret l'am scos de pe un suret romînesc scos de Axinte Uricar întru care suret este iscalit Axinte Uricar, și fiind cam ars, lam scos mai lămurit eu Evloghie dascal în anul 1756 Iulie 4.

Din „Surete și izvoade“ III, 81.

NOTE. Documentele aduse supt No. XI și XVI vorbesc de neamul *Jumătate*, așa de important în istoria politică a secol

În jumătate 1404.
 1436 Iulie 2: Șteful Jumătăței și Șteful Chârștes.
 1436 Iulie 2: Șteful Lețanșcaul (Șteful Șerbanăștii) și Șteful Chârștes.
 (= de la Jumătăței, Jumătăței, Șteful Șerbanăștii)
 Documente

1436: doc. 7: Am în doi...
 1437 Aug. 19 / p. 17
 1439 Iulie 2 / p. 17
 1440 Febr. 18 / p. 17
 1443 Chârștes
 1448 Febr. 18 / p. 17
 XV-lea. Am copiat în ale mele «Surete și Izvoade» toate actele moșiei Jumătăței și Zvorîștea, așa că se cunosc multe din peripețiile acestor moșii. Pentru moment amintim că în satele de pe Siret: Șerbanăștii și Mândreștii, ca și pe Jijia la Jumătăței, își aveau Curți (dvorîște) încă din secl al XIV-lea frații Balinț și Căliman Jumătate. Și până azi s'a păstrat amintirea acelor dvorîște ale lui Balinț, în denumirea satului Zvorîștea, zis din vechiu Dvorîștii, din dvorîște, prin schimbare de accent și etimologie poporană.

Urmași ai acestor primi boeri Jumătate, trebuie să punem pe Ion Jumătate, zis în documentele noastre ca Ionașco Jumătate, care se întâlnește ca boer fără titlu în divanurile lui Alexandru cel Bun între 1403—1411, când probabil moare, ca batrin boer și stăpînitor tuturilor moșiiilor de pe Siret și Jijia, unde părintii săi își făcuse dvorîște, adică curți, nu case (dvorîște, nu domove). Boer cu trecere la tinărul Voevod Alexandru cel Bun, putu să-și ridice în vaza cătră Vodă pre fiul său Jurju Jumătate, care apare regulat ca mare boer fără titlu în tot lungul domniei lui Alexandru Vodă, de la 1408—1433. Lunga sa carieră de boer în vederile politice ale domnului său, i-a sporit averea și el a stăpînit întreagă averea tatălui său Ionașco Jumătate.

Jurju Jumătate moare cu începutul domniei lui Iliăș Vodă. El lasă 3 urmași: 2 băeți și o fată: Șteful Jumătate cu fratele său Măndru și o fată pe Mărina. Traducătorul uricului nostru greșit pune Măndrina, în loc de Mandru. Sufixul in e singular în slavonește și l'a indus în eroare, luindu-l drept nume feminin în loc de masculin. Politica dusă de acești frați și mai ales de Șteful Jumătate a făcut să piardă cu totul rostul politic din jumătatea a doua a secl al XV-lea. Ar reeși că frații Șteful și Măndru Jumătate au ținut la politica personală a lui Ștefan Vodă fratele lui Iliăș. Amîndoi frații se găsesc în divanul lui Ștefan, regulat citați împreună: «Șteful Jumătatevic și să brat ego Măndru». Ba se vede că Măndrul a murit înainte de 1448 probabil în luptele încinse între Roman Iliăș Vodă și între unchiul său Ștefan Alexandru Vodă, căci nu-l mai găsim citat și supt Petru Vodă din 1448, ci numai pe Șteful Jumătatevic,

- În 1403...
 - În 1404...
 - În 1405...
 - În 1406...
 - În 1407...
 - În 1408...
 - În 1409...
 - În 1410...
 - În 1411...
 - În 1412...
 - În 1413...
 - În 1414...
 - În 1415...

Am... 1870 (alg. p. 170)

pentru a dispărea apoi pentru vecie din șiraoa boerilor veliți ai secolului al XV-lea. Stefan cel Mare nu găsește în divanurile lui Petru Aron pe nici un boer Jumătate, ca prieten ori protivnic, căci boeriile lor încetează după anul 1448 (6956 Februar 18; vezi Ulianiski 70).

Cu ce păcătuiuse acest Steful Jumătate, pentru a închide scara diregătoriilor urmașilor săi? Pozitiv nu știm nimic; bănuim însă că a fost la mijloc o tradare, că adică Steful Jumătate s-a fost purtat ca un *hain* către unul din Voevozii Moldovei scumpi amintirei lui Stefan. Zice Stefan Vodă în uricul din 7000 Sept. (1491): „iar de acolo (din Șerbănești în sus—adică locul Zvoriștei de azi) ce a fost a moșului lor *Ionașco Giună-tate de la moșul nostru Alexandru Vodă*, pre acel sat ce s-au scris mai sus, ei l-au pierdut cum este nouă în știință și boerilor noștri“.

Dacă Vodă Stefan zice în 1491 că este în știință sa că Steful Jumătate a fost perdut moșia sa—partea din sus de Șerbănești,—și că și boerii săi știu aceasta, el putea aduce dovada vie a lui *Iașco Hudici* unul din cei mai bătrini boeri din divanul său, care probabil că a apucat și cunoscut în persoană pe Steful Jumătate. Și la ce ar fi ținut Stefan Vodă să pomenească acest fapt, dacă nu s-ar fi întâmplat hainia Stefului contra tatălui său Bogdan, în luptele sale contra lui Alexandrel (1449).

Documentele noastre ne arată pe urmașii acestora: *Măndru Jumătate* are de fiți pe *Mărina*, *Donca* și *Silă*; *Steful Jumătate* are de fiți pe *Mărina* și *Steful*; iar *Mărina* sora lor are de fiți pe *Bogdan* și *Oancea*. Ei își împart între dinșii averea rămasă: Măndreștii de pe numele lui *Măndru Jumătate* + 1448; Jumătățenii după numele lui *Căliman Jumătate* de prin 1350, și Șerbăneștii probabil după numele răstrămoșului lor *Șerban Jumătate*, bănuitul tată a lui *Balinț* și *Căliman Jumătate*, de oare-ce Șerbăneștii se dau cu nume mai din vechi, pe cind celelalte așezări se determină cu locuția: «unde a fost dvoriștea lui *Căliman și Balinț*».

Iată dar documente care ne răspică röstul unei familii de boeri în curs de cel puțin 6 generații din secl al XIV și XV-lea (1350 - 1495).

1/2
2
2
2

Alexandri in „Despot Vodă“ pune pe Jumătate ea plaes păzitor de hotară sub domnia lui Alexandru Lăpușeanu și Despot Vodă. E liber artistul de a interverti istoria pentru efectul scenei, dar secl al XVI-lea nu găsește nici o pomenire de Jumătate. Apar ce-i dreptul mai tîrziu boeri cu numele Bucioc care pe turcește e tot *Jumătate*. Care să fie legătura între Buciocii secl al XVII-lea cu Jumătățeni secl al XV-lea? O enigmă.

XVII

7005 Ghenar 20 (1497): Suret de pe ispisoc sârbesc de la Stefan Vodă.

Precum au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri ai Moldovei a mari și mici sluga noastră Iurșa ficiorul ~~lui~~ Mărinbi și nepotul său Ilieș fiul ~~lui~~ Negșii, nepoți lui Ivașco Procelnicul de a lor bună voe de nimeni siliți nici asupriți și au vîndut a lor dreaptă ocina dintru a lor drept uric din uricul moșului lor lui Ivașco Procelnicul anume un sat Nedeiani. Aceia au vîndut acel sat slugii noastre lui Toader ficiorul lui Gavril și ~~rudeniei~~ sale Popii ~~lui~~ Toader din Iași și surorii sale Stanei, ficiorii Jurjei drept 70 zloți tătărești. Și s'au sculat sluga noastră Toader și ~~rudenii~~ sa Popa Toader și sorsa Stana și au plătit acei bani 70 zloți în minule slugii noastre Iurșii ficiorul Mărinei, și a nepotului său Iliaș ficiorul ~~lui~~ Negșii; și dresul ce laū avut slugile noastre Iurșa și nepotu său Iliaș a moșului lor Ivașco Procelnicul de la unchiul nostru Iliaș Voevod, încă laū dat în mînile slugii noastre lui Toader și ~~rudeniei~~ sale popa Toader și surorii sale Stanei dinaintea noastră și dinaintea boierilor noștri. Decî noi văzînd a lor de bună voe tocmală și plata deplin așijderea și de la noi am dat și am înlărit slugii noastre ~~lui~~ Toader ficiorul lui Gavril și ~~rudeniei~~ sale popii ~~lui~~ Toader și surorii sale Stanei, ~~ficiorii~~ Jurjei, pe acel de mai sus zis sat Nedeiani ca să fie lor și de la noi uric și cu tot venitul; însă să fie pe giurăte slugii noastre lui Toader, iar cealaltă giurăte dintre acel sat să fie a popei ~~lui~~ Toader și surorii sale Stanei și ficiorilor lor și nepoților lor și strănepoților lor și a tot neamul

aj. le. Sporicum

H. Neactii

f. vîndutii
Sau

Neactii

H. fîn

H. ?
lui. Jurja
vîndutii

H. Neactii

vîndutii
foesi

lor ce se va alege mai apoi nerușuit nici odată în veci. Iar hotarul aceluî sat de mai sus scris să fie din toate părțile după hotarul cel vechi, pe unde din veac au umblat. Și pentru aceasta este credința Domniei mele, de mai sus scrisă Io Stefan Vodă și a prea iubitului fiu al domniei mele Bogdan și credința a tuturor boerilor noștri a mari și a mici. Iar după a noastră viață cine va fi domn din fiii noștri sau din neamul nostru sau pe cine va alege D-zeu să fie domn țării Moldovei să nu strice a noastră danie și întăritură, ci mai ales să deș și să întărească, pentru că și noi am dat și am întărit de vreme ce este a lor dreaptă cumpăratură pe ai lor drepti bani; și pentru mai mare întăritură a celor de mai sus scrise am porocit credincios boerului nostru d-sa Tăutului logofătul să scrie și a noastră pecete cătră această a noastră carte să lege.

S'au talmăcit de Gheorghe Evloghie dascal 1782.
Iuliu 10.

Din „Surete și izvoade“ V, 550.

XVIII

Suret scos de pe alt suret de pe ispisocu sîrbesc cu hotarnica intrînsa de la Stefan Voevod, fără veleat și fără lună fiind ruptă bucata de la un locu.

Cu mila lui Dumnezeu noi Stefan Voevod domnu țării Moldovii, înștiințare facem cu această carte a noastră tuturorora cui vor căuta spre dînsa sau vor auzi cetind pentru acești adevărați soltuji și Părgari și toți targoveții noștri din târgu Bărladului, așijdere și toți sārăcii oameni de prin toate satile ce sînt supt ascultarea țirgului și sînt așăzați pe hotarul lui, că viind înaintea noastră și înaintea boerilor noștri a Moldovei și au cerut de la noi ca să li se caute și să li să aleagă hotarale cele vechi ce au fost din vacu a țirgului Bărladului, drept aceea și noi le-am căutat și li-am însămnat fără undi li-au fost sāmnila din vechi începînd din sus din malul Bărladului de la o salci și de la movila sapața apoi piste șasu la dialu cel mare la movila sapața di acolo piste cāmpu, iarăș la movila sapața, de

acole de la câmpu, iarăș la altă movilă săpata, de a-
 cole la margine dumbrăvii la doi stejari îngemănați său
 făcut sămnu, de acole tot prin dumbravă din stejar până
 în stejar care sint însemnați în margine pădurii mai din
 sus de dial ce este în dreptul Lipineștilor, de acole pe
 diasupra dialului în gios tot prin pădure pe costișa dru-
 mului ce mergi peste câmpu cel lungu până la Tristiana
 și iarăș piste acel drum, și iarăș pe drumu ce mergi
 între Brădești și între Liești în gios pe lângă margine
 pădurii, la dumbravă unde este o groapă săpată și iarăș
 peste dumbravă și peste drumu ci merge la Brădești și
 până la Liești la un stejar, său făcut sămnu, di acole
 tot prin dumbravă și mai din gios de Șuşnești în câmpu
 la un stejar săngur, și de acole drept peste câmpu la
 movila săpata din gios de Hrănești pără undi cade Jă-
 răvețul în Bărlad, de acole drept peste Bărlad la mo-
 vila cea săpată ce este în malul Bărladului, de acole
 drept pe șas și peste drum la movila ce săpată, de a-
 cole drept la dial la Dumbrava Roșie într'un stejar său
 pus sămnu, de acole peste Dumbrava Roșie la matca
 Tutovii la movila săpata din gios de Roșcani, de acole
 tot matca Tutovii în sus pără la gura părăului Crân-
 gului la movila săpata, de acole peste câmpu la dial la
 dumbrava la un stejar unde s'aū pus sămnu, de acole
 la dial prin dumbrava și la capul rădiului și la capul
 Sorinilor paricinilor la doi stejari în gemeni, său pus
 sămnu apoi pe supt margine pădurii la un stejar său
 pus sămnu, de acole piste părăul Sacu la dial la doi
 stejari său pus sămnu, de acole piste Săcușoara la un
 stejar său pus sămnu, de acole drept la Sămila și peste
 Sămila la fântana ce este între Garta și între Drujaști
 și la movila săpata apoi piste cereței la dial la movila
 săpata, de acole piste câmpu la movila săpata, de acole
 drept piste câmpu și piste drum și piste șas și piste
 Bărlad la salce ce este în malul Bărladului de unde am
 început întâi, Acesta este hotarul targului Bărladului și
 a tuturor satelor și săliștilor ce sunt supt ascultarea
 targului Bărladului, cōtră aceasta au mai venit inaintea
 noastră și inaintea boerilor noștri a Moldovei, Anușca
 și Musa fetile lui Mihailă Tudor fiior lui Petru Tudor

și nepoții lor de frați Ivanco și Saico și fratesău Smiedri și surorile lui Mușa și Drăsămila fiit lui Ivanco și tij nepoții lor Craste și sora lui Podolinca și Stana și Naste și Niacșa fiit Costiu Danovici tij nepoți lui Petru Tudor de alor bună voea de nimine siliți nici asuprași și-aū vîndut a sa driaptă ocina dintral seu drept uric din uricū moșului lor Patru Tudor și din ispisoc ce-aū avut de la moșul nostru de la Alexandru Voevod o săliște pe Tutova anumi Ivanu de la Tataria care au săliști tot în noutru întracelaș hotar de mai sus scris și ace siliște o aū vîndut însuș domniū noastră drept una sută zloți tătaraști și i-am plătit domnia noastră toți banii aceștia una sută zloți tătaraști tuturor acestor ce sînt scriși mai sus înainte tuturor boerilor noștri a Moldovii și plă-tindule toți banii deplin domnia me, și ace siliște o am lăsato ca să fie iarăș supt ascultare tîrgului nostru a Barladului, iar hotarul acei siliști să fie după hotarele cele vechi și iarăș am mai socotit și am miluit pe soltuji și pîrgari și toți săracii oameni din tîrgul nostru a Barladului și li-am întărit lor obiceiul cel vechiu ca nici unul din oamenii ce trăesc în Barladu ca să nu aibă a plăti nici un fel de vamă acole în tîrgu Barladului nici de un fel de alejveriș fără numai acei ce vor căra pești acei să aibă a da de un car un pești și de o căruța iarăș un pești i alta nimică și spre aceasta i-am incre-dințato însum domniime de mai sus scris Stefan-Voevod și credința a preiubiților fiit domniei mele Alexandru și Bogdan Vlad și credința a tuturor boerilor noștri a Moldovei a mari și mici.

(In dos) Copii de pe scrisorile megieșilor. Copie de pe hrisovul lui Stefan Voevod pentru locul tîrgului Barlad. Ispisoc incunghiurilor locului domnesc supt ascultare tîrgului Barladului la Stefan Voevod No. 1.

Din „Surete și Izvoade“ IV, 142

NOTA. Despre „Surete și Izvoade“ vezi nota bibliografică pusă la pagina 46. an. XV-lea.